

Dokument nr. 5.

(1989–90)

Ombudsmannsnemnda for Forsvarets innberetning om virksomheten i tiden 1 januar–31 desember 1989.

REGISTER

	Side
Innledning	3
Generelle synspunkter	3
Interne forhold	6
Saker som er behandlet	6
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	6
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	7
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	10
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	14
Forlegningsforhold	15
Tjenesteforhold	15
Permisjoner	15
Disiplinærsaker	15
Tillitsmannsordningen	16
Økonomiske forhold	17
Sykesaker	18
Sosiale saker	18
Forsvarets skolevirksomhet	22
Vervede og kvinner	23
Befalssaker	24
Sivilt personell i Forsvaret	28
Ombudsmannsnemndas befaringer	29

Til Stortinget.

INNLEDNING

Etter vedtak i Stortinget høsten 1985 har ombudsmannsnemnda i perioden 1 jan 1986–31 des 1989 bestått av:

Ombudsmann Per A. Utsi, Oslo
Ola D. Gløtvold, Engerdal
Kjell Reinsfelt, Tønsberg
Georg Jacobsen, Bergen
Per Håpnes, Hell
Gunvor Schnitler, Trondheim
Liv Stubberud, Rakkestad

Ombudsmannsnemnda har i 1989 holdt møter

3 mars
18 april
23 august
25 september
6 desember

I tillegg har nemnda i 1989 foretatt befaringer slik:

Hærens transportkorps skole- og øvingsavdeling, Vatneleiren
KNM «Harald Hårfagre», Madlamoen
Luftforsvarets tekniske skolesenter, Kjevik
Distriktskommando Sørlandet, Kristiansand
Sørlandet sjøforsvarsdistrikt, Kristiansand
Infanteriets øvingsavdeling nr 2, Evjemoen
Sambandsregimentet, Jørstadmoen
Gardermoen flystasjon
Rygge hovedflystasjon
Artilleriregiment nr 1, Fredrikstad

Nemnda har i år som tidligere vært representert på landskonferansen for tillitsmenn i Forsvaret.

Også i år har Ombudsmannen, kontorsjefen og nemndas medlemmer gitt orienteringer om ombudsmannsordningen ved en rekke av Forsvarets skoler og ved mange av de tillitsmannskurs som er avholdt ved de forskjellige avdelinger.

Under nemndas befaringer blir det også vanligvis gitt en kort redegjørelse om ombudsmannsordningen og nemndas oppgaver.

Det er likevel nemndas oppfatning at det blant soldatene gjør seg gjeldende et ønske om bedre informasjon om ombudsmannsordningen, f eks under sesjon eller ved innrykk.

Nemnda konstaterer med tilfredshet at informasjonsrutinene overfor mannskapene både før og under tjenesten er forbedret i den senere tid.

Orienteringer om ombudsmannsordningen overfor befal skjer bl a ved at Ombudsmannen foreleser ved stabsskoler og på møter i befalsorganisasjonene.

Generelle synspunkter

Det er i 1989 behandlet i alt 117 saker, hvorav 108 saker er innkommet i løpet av året. Som nevnt i fjorårets beretning ble det i 1988 behandlet 122 saker.

Antallet av klagesaker viser således stor stabilitet over de siste par år, men er vesentlig lavere enn f eks i 1987 da antallet var 208 saker. En årsak til det reduserte antall klagesaker antas også å ligge i at tvistesakene i økende antall lar seg løse ved telefonisk kontakt med partene uten at formell saksregistrering finner sted.

Stabiliteten i klagesaksantallet fra 1988 til 1989 gjelder både for kategoriene befal og soldater under førstegangstjeneste. Hovedtyngden av soldatklagene ligger i 1989 som tidligere i gruppen «overføring, dimittering» og «sosiale saker».

De fleste soldatklager gjelder således klage over avslått søknad om overføring til tjenestested nærmere hjemmet, klage over avslått søknad om førtidsdimittering pga arbeid eller utdanning, klage over avslag på søknad om sosial stønad til renter på billån eller klage over angivelig mangelfull bostøtte. Også klager i forbindelse med søknad om utsettelse med repetisjonsøvelse er en hyppig klageårsak.

Fra 1 jan 1989 ble innført en ny disiplinærrordning i Forsvaret hvoretter anke over ilagt refselse eller refselsesutmåling kan bringes inn for en sivil/militær ankenemnd som høyeste administrative ankeinstans. Ombudsmannen har i 1989 registrert en klar nedgang i såvel skriftlige som telefoniske henvendelser

om disiplinærsaker. Opplysninger fra Generaladvokaten tyder imidlertid på at refselsesantallet i Forsvaret ligger på omtrent samme nivå i 1989 som før den nye disiplinærordning ble iverksatt. Nemnda vil anta at innføringen av en sentral ankenemnd i disiplinærsaker ikke var ment å berøre personellet's adgang til å bringe slike saker inn for Ombudsmannen på samme måte som tidligere. Av hensyn til informasjonen om dette, særlig overfor de menige mannskaper, ville nemnda anse som fordelaktig om ankenemndas avsluttende meddelelse til den ankende kunne inneholde en generell opplysning om hans formelle adgang til klage for Ombudsmannen.

Da ombudsmannen ofte mottar klager og henvendelser i forbindelse med spørsmålet om mulig bortfall av plikten til å påbegynne førstegangstjenesten etter fylte 28 år, kan følgende refereres fra Generaladvokatens årsberetning for 1989:

«I Solør herredsrett i mars ble en mann straffedømt for unnlatt fremmøte til førstegangstjeneste. Domfelte påberopte seg at han var over den ordinære maksimumsalder (28 år) for plikt til å påbegynne førstegangstjeneste i fred, og at en erklæring om villighet til å gjøre tjeneste etter nevnte grense avgitt av ham tidligere, ikke var bindende. Denne dommen ble i desember opprettholdt av Høyesterett.»

I sin beretning for 1988 påpekte nemnda behovet for spesielle tiltak med sikte på å redusere antall vernepliktige som venter på innkalling til førstegangstjeneste (vernepliktskøen). Nemnda konstaterer med tilfredshet at myndighetene i løpet av 1989 har iverksatt flere tiltak for økt innkalling av mannskaper. Nemnda vil særlig påpeke som positivt at Forsvaret i samarbeid med sivile arbeidskraftmyndigheter har søkt å prioritere innkalling av arbeidsløse blant de vernepliktige. Nemnda vil håpe at dette samarbeidet kan fortsette, og at Forsvaret så langt midler og muligheter innenfor Forsvarets voksenopplæringsprogrammer tillater, kan prioritere disse med sikte på kvalifisering for yrkeslivet.

Nemnda er kjent med at myndighetenes foreløpige planer forutsetter at «ventekøen» av vernepliktige vil være avsluttet innen 1997. Nemnda vil likevel påpeke at den lange ventetid mange i dag utsettes for medfører økte problemer når mannskapene må inn til tjeneste i høyere alder etter å ha etablert familie og forsørgelsesbyrde. Også Forsvarets kostnader til forsørgerstønad etc vil være stigende med økende alder blant mannskaper. Det vil således være både i samfunnets og det enkelte mannskaps interesse å få redusert køen av uvøvd mannskaper til det minst mulige.

Nemnda registrerer med tilfredshet at våre militære myndigheter viser stor velvilje og imøtekommenhet overfor mannskaper som søker førtidsdimittering for tiltredelse av nytt arbeidstilbud. Førtidsdimitteringsordningen synes å ha kommet mange dimittenter til hjelp med sikte på å unngå arbeidsløshet etter endt førstegangstjeneste.

Det må imidlertid også nevnes at det ofte registreres skuffende lav interesse blant mannskapene overfor avdelingens tilbud om «jobbsøkerkurs» og andre tiltak med sikte på å forhindre arbeidsløshet etter endt militærtjeneste.

Av voksenopplæringskontoret i FO har nemnda fått opplyst at voksenopplæringstjenesten i Forsvaret i 1988 disponerte et totalbudsjett på 80,7 mill kroner. Av dette beløp ble 34 % anvendt til lønn for timelærere, 15 % til kjøp av elevplasser i sivile skoler. Et vesentlig beløp anvendes årlig til innkjøp og utarbeidelse av undervisningsmaterielle. Virksomheten omfattet 143 180 undervisningstimer i skoler og kurs. Voksenopplæringen i Forsvaret retter sin virksomhet primært mot vernepliktige mannskaper, vervede og kontrakts-/pliktjenestebefal. Den har som mål å gi mannskapene et tilbud om meningsfull utnyttelse av fritiden og bidra til å styrke den enkeltes muligheter i forhold til arbeidsmarkedet og videre utdanning etter avsluttet tjeneste. Som fremholdt foran er nemnda, særlig i lys av den høye arbeidsløshet blant ungdom, opptatt av av voksenopplæringsmidlene mest mulig effektivt anvendes til kvalifisering for yrkeslivet.

Etter innbydelse fikk nemnda en grundig redegjørelse om virksomheten i Forsvarets velferdstjeneste av institusjonens sjef under møtet i desember 1989. Av redegjørelsen fremgikk bl a at Velferdstjenesten driver sin virksomhet etter retningslinjer gitt av Forsvarssjefen som tar sikte på å fremme trivsel blant personellet. Nemnda vil understreke at denne virksomheten har stor betydning for personellet's trivsel og dermed for mannskapenes effektivitet i tjenesten. Velferdstjenesten antas å ha særlig betydning for mannskaper som tjenestegjør ved avsidesliggende avdelinger. Nemnda finner det betenkelig at velferdstjenestens budsjetter utgjør en stadig synkende andel av de totale bevilgninger til Forsvaret. I 1989 fikk velferdstjenesten tildelt 0,2 % av forsvarsbudsjettet, mot ca 0,4 % for 15-18 år siden. Det kan etter nemndas oppfatning være grunn til en nærmere vurdering av ressurs situasjonen for denne del av Forsvarets virksomhet. Det synes å foreligge et klart behov for å styrke saksbehandlingen av soldatenes sosiale saker og for bedring av fritidstilbudene i leirene.

En oppgave fra FO/Velferdstjenesten viser følgende utvikling i Forsvarets utgifter til sosiale stønader i 1989 i forhold til 1988:

Forsørgertillegg	78,9 mill kr (77,9)
Bostøtte	106,3 mill kr (93,3)
Sosial stønad	15,7 mill kr (16,6)

Tallene for 1988 i parantes.

Økningen i bostøtteutbetalingen antas å ha sammenheng med en forsert innkalling av mannskaper i 1989.

En arbeidsgruppe bestående av representanter for FD og FO har foretatt en utredning om Forsvarets bruk av befalsgrad under førstegangstjenesten. En av arbeidsgruppens hovedkonklusjoner var et forslag om å bringe til opphør den eksisterende ordning hvoretter visse akademikergrupper (leger, teologer, psykologer m fl) gjør tjeneste i samsvar med sin utdanning med grad og lønn som offiserer. Forslaget var basert på generelle likhetsbetraktninger og prinsippet om likebehandling av personell under førstegangstjenesten.

Som ledd i FDs forberedende behandling av saken ble bl a Ombudsmannen bedt om å avgi eventuelle bemerkninger til saken. Ombudsmannen har gitt følgende uttalelse:

«Det vises til FDs brev av 6 f m med oversendt innstilling fra prosjektgruppen for vurdering av bruk av befalsgrad under førstegangstjenesten.

På FDs anmodning har jeg gjennomgått prosjektgruppens utredning og vedliggende instruks og tjenestereglement/veiledning.

Som generelt utgangspunkt finner jeg først grunn til å bemerke at Ombudsmannen av hensyn til sin nøytrale stilling vil være tilbakeholdende med, i en forberedende fase, å ta stilling til ulike forslag om regelendringer som senere kan bli gjenstand for konkret klagebehandling.

De anbefalinger prosjektgruppen legger frem synes i hovedsak å være begrunnet i hensynet til størst mulig likebehandling av ulike grupper av personell under førstegangstjenesten. Det annet hovedprinsipp prosjektgruppen legger til grunn synes å være at ingen skal gis befalsgrad under førstegangstjenesten uten å ha gjennomgått befalsutdanning. Jeg vil imidlertid anta at denne prinsipielle regel vil kunne oppfylles selv om den aktuelle befalsopplæring gis en varighet i samsvar med de militærfaglige behov for vedkommende personellgruppe og derfor ikke nødvendigvis behøver å ha lik varighet for alle grupper.

Prosjektgruppen synes å ville beholde nåværende regel om at visse akademikergrupper, leger, tannleger, psykologer, teologer etc fortsatt skal gjøre nyttetjeneste i samsvar med sin sivile utdanning og autorisasjon under førstegangstjenesten. Denne ordning må antas å være fordelaktig for Forsvaret, akademikerne selv og for samfunnet generelt. Ved OFFs kontor har en heller ikke mottatt noen

innvendinger mot en slik anvendelse av kvalifisert personell.

Den vesentlige endring blant gruppens anbefalinger er forslaget om at befalsgrad først skal gis slike personellgrupper for førstegangstjeneste utover 12 måneder. Nyttetjeneste i løpet av de første 12 mndr skal etter forslaget avtjenes med grad som korporal. Prosjektgruppen anfører sterke likebehandlingsargumenter for sitt forslag. Hvilke konsekvenser en slik «degradering» vil ha for disse gruppers muligheter til å yte mannskapene en best mulig service synes imidlertid lite berørt i innstillingen.

Jeg vil peke på at flere av de aktuelle personellgrupper gjør tjeneste i viktige servicefunksjoner overfor mannskapene. Min erfaring er at disse innen sitt fagområde ofte opptrer som veiledere og støttespillere på mannskapenes vegne overfor de militære foresatte. I denne rollen antas offisersgraden å kunne ha betydning. Dette gjelder særlig leger, teologer og psykologer som regelmessig deltar i avdelingens personellgruppestøtter.

Det er etter min mening grunn til å etterlyse et nærmere svar på spørsmålet om de menige mannskapenes interesser og servicebehov er best ivaretatt ved en eventuell innføring av prosjektgruppens «degraderingsforslag». Særlig vil dette gjelde forholdet til de minst ressurssterke og mest støttetrengende blant soldatene. Det må antas at dagens ordning innebærer at disse spesialistgruppene pga sin offisersstatus sikres god kontakt med avdelingens lederpersonell og således bedre kan bidra til en best mulig personellbehandling.

Jeg vil imidlertid anta at begrunnelsen for bruk av befalsgrad under førstegangstjenesten vil bli nærmere belyst av de faglige instanser innenfor Forsvarets organisasjon og at disse instanser også vil ha befalssituasjonen for øye under sin vurdering.

Det kan heller ikke utelukkes at en ordning etter prosjektgruppens modell vil kunne føre til at flere velger å gjennomføre førstegangstjenesten før fullførte studier og således redusere Forsvarets tilgang av spesialistmannskaper.

Det kan etter min mening anføres gode begrunnelser både for bibehold av den eksisterende ordning og for prosjektgruppens anbefalinger.

For å høste mer betryggende vurderingsgrunnlag ville jeg finne det rimelig om man i første omgang iverksatte prosjektgruppens anbefalinger som en midlertidig og tidsbegrenset prøveordning, hvoretter saken kunne tas opp til ny prøvelse.

Til de øvrige deler av prosjektgruppens utredning finner jeg ikke grunn til noen bemerkninger.»

Under avsnittet «Økonomiske forhold» på side 17 har Ombudsmannen redegjort for sin behandling av en klagesak fra en tidligere soldat som var innkalt til avsoning av 24 dagers vaktarrest for ulovlig fravær under førstegangstjenesten. Klagen var rettet mot myndighetene fordi han ikke fikk utbetalt noen dagpenger under soningen slik innsatte i ordinære fengsler får.

Etter gjeldende regler har innsatte som soner foreleggsstraff i militært arrestlokale ikke krav på noen økonomiske ytelser fra Forsvaret. Etter det opplyste tilkommer disse heller ikke noen ytelser etter Fengselsloven.

Nemnda er av den oppfatning at dette må betraktes som en skjerpelse av straffen og må antas å være en utilsiktet forskjellsbehandling av innsatte i militært arrestlokale i forhold til innsatte i fengsel. Slik saken nå står synes et politisk initiativ å være nødvendig.

Interne forhold

I samsvar med innstilling S nr 189 (1988-89) fra Stortingets forsvarskomiteé vedtok Stortinget i møte den 12 juni 1989 visse språklige endringer i ombudsmannsnemndas instruks.

Instruksen er korrigert i samsvar med nevnte stortingsvedtak og følger denne beretning som trykt vedlegg.

Under en innbruddsserie i kontorkomplekset Klengenberggt 7 natten mellom 16 og 17 mai 1989, ble Ombudsmannens kontor frastyrt et beløp på kr 9 845. Innbruddssaken ble på vanlig måte anmeldt til politiet som etter en tid meddelte at etterforskningen ikke hadde medført oppklaring og at saken således var henlagt som uoppklart.

I samråd med Riksrevisjonen ble det frastyrt et beløp avskrevet som tapt og belastet ombudsmannsnemndas budsjett for 1989. I tillegg ble budsjettet belastet med et mindre beløp til utbedring av skader på kontordør og utskifting av lås.

Ombudsmannen har etter innbruddssaken iverksatt ytterligere tiltak som sikrer oppbevaringen av verdisaker ved kontoret.

SAKER SOM ER BEHANDLET

I 1989 har Ombudsmannen behandlet 108 nye saker. I tillegg kommer 9 saker fra tidligere år, tilsammen 117 saker. Av disse sakene er 13 ikke ferdig behandlet i 1989. Avgjørelsen er endret til fordel for klageren i 36 saker.

Som det er opplyst foran i beretningen har det i tillegg til disse sakene vært en rekke henvendelser der Ombudsmannen og hans medarbeidere har kunnet løse saker for personellet ved uformell kontakt med partene.

Også dette år har det kommet henvendelser som er henvist til andre organer, f.eks. til Stortingets ombudsmann for forvaltningen, som rette vedkommende.

Saksfordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene, som er angitt nedenfor, viser ikke særlig store avvik fra tidligere år.

De nye sakene som er behandlet i 1989 er tatt opp av:

Enkelte soldater	75
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller offiserer på vegne av mannskapene	3
Vervede	4
Befal	22
Sivilt personell	4
	<u>108</u>

Sakene fordeler seg på forsvarsgrenene slik:

FD og diverse høyere staber	11
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet ...	12
Distriktskommando Sørlandet ...	5
Distriktskommando Vestlandet ..	2
Distriktskommando Trøndelag ..	3
6. divisjon	29
Heimevernet	3
Sjøforsvaret:	
Avdelinger på Østlandet	5
Avdelinger på Sørlandet	3
Avdelinger på Vestlandet	3
Avdelinger i Trøndelag	0
Avdelinger i Nord-Norge	7
Fartøyer	3
	21
Luftforsvaret:	
Avdelinger i Sør-Norge	11
Avdelinger i Nord-Norge	11
	<u>108</u>

Verneplikt, utskrivning, rulleføring

I denne gruppe er det behandlet to klagesaker fra vernepliktige. I tillegg har Ombudsmannen, etter drøfting i nemnda, avgitt uttalelse i forbindelse med FDs utredning av behovet for endrede permisjons- og utsettelsesregler for personell med omsorgsansvar for barn. Uttalelsen har følgende ordlyd:

«Jeg har gjennomgått de mottatte dokumenter og kan generelt gi min tilslutning til arbeidsgruppens anbefalinger. Jeg er enig med arbeidsgruppen i at samfunnsutviklingen de senere år viser markerte endringer i samlivsformer og sosiale forhold som påvirker familieforsørgeres forhold til verneplikten.

Det økende antall mannlige eneforsørgere representerer et særlig problem i forhold til førstegangstjenesten og senere repetisjonsøvelser. Det er imidlertid min erfaring at de militære myndigheter har vist stor evne til å tilpasse seg de endrede forhold og har vist vil-

je til å finne smidigere løsninger i de fleste problemtilfeller.

Ved gjennomgang av Ombudsmannens klagestatistikk finner jeg således svært få klagesaker hvorved er fremført bebreidelser mot militære instanser for urimelig tilsidesettelse av velbegrunnede omsorgshensyn.

Jeg har forstått at arbeidsgruppen bl a bygger sine vurderinger og anbefalinger på dom av 9 mai 89 i Eidsvoll herredsrett der tiltalte ble frifunnet for påstanden om rettsstridig å ha satt seg ute av stand til å utføre pålagt militærtjeneste ved å ha tatt med seg sitt mindreårige barn til en repetisjonsøvelse. Jeg har merket meg at nevnte frifinnelsesdom ikke reiser kritikk mot det etablerte system for fritak og permisjoner ved repetisjonsøvelser, men bygger på at tiltalte ikke var gjort tilstrekkelig godt kjent med de faktiske muligheter for permisjon for å ivareta omsorgsansvar. I likhet med arbeidsgruppen finner jeg likevel at foreldres omsorgsansvar for barn klarere bør formaliseres i Forsvarets regler for utsettelse og permisjoner fra førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser e t c. Arbeidsgruppens klare prioritering av foreldre med eneomsorg finner jeg nødvendig og velbegrunnet. Etter arbeidsgruppens anbefaling vil personell med eneomsorg for barn «etter søknad» gis utsettelse med førstegangstjeneste så lenge hans status som eneforsørger vedvarer og inntil 28 år, hvoretter plikten til førstegangstjeneste antas å bortfalle.

Arbeidsgruppen synes å forutsette en utsettelsesordning basert på en konkret vurdering av begrunnede søknader fra personellet. Av hensyn til en mest mulig lik fordeling av den militære tjenesteplikt mellom landets vernepliktige mannskaper finner jeg grunn til å understreke at utsettelses- og permisjonsreglene for personell med omsorgsansvar må ha barnets omsorgsbehov som mål og hensikt. Reglene bør utformes slik at den vernepliktige gis muligheter for en forsvarlig ivaretagelse av sine omsorgsplikter overfor forsørgede barn, uten likevel i utilsiktet og urimelig omfang å unndra seg sin del av tjenestebyrden ved vårt vernepliktssystem.»

En lege, bosatt i utlandet, søkte om Ombudsmannens bistand i forbindelse med at han var innkalt for å avtjene førstegangstjenesten. Klageren mente at han nå i en alder av 30 år ikke lenger var forpliktet til å gjøre militærtjeneste og ønsket Ombudsmannens bekreftelse på at dette var en riktig forståelse av vernepliktsloven.

De innkallende militære myndigheter mente imidlertid at klageren selv var skyld i at tjenesten hittil ikke var påbegynt, idet han etter egen søknad i årevis var innvilget utsettelse pga utdanning og utenlandsopphold. Av sakens meget omfattende forhistorie fremgikk bl a at klageren var innvilget utsettelse også etter fylte 28 år uten å undertegne noen erklæring om tjenestevillighet slik vanlig praksis er.

Som ledd i Ombudsmannens saksbehandling ble det innhentet uttalelse fra Generalad-

vokaten. Etter å ha gjennomgått den svært omfattende korrespondanse over mange år, innløp følgende meddelelse fra Generaladvokaten:

«Saken gjelder en midisiner som er innvilget tallrike utsettelse inntil han nå har passert «28-års grensen».

Korrespondansen har vært noe vanskelig, både fordi NN har oppholdt seg i utlandet, og fordi han har stilt nye spørsmål og betingelser i stedet for å etterkomme flere oppfordringer om å avgi «28-års-erklæring».

Uten å gå nærmere inn på sakens detaljer, synes det å være lite grunnlag for å holde på mannskapet eller eventuelt reise sak mot ham for forsømmelser. Forsvaret har hatt mulighet til å innkalle ham til tjeneste tidligere i og med at «28-års-erklæring» ikke er returnert i underskrevet stand i god tid, men har latt seg trekke inn i en endeløs korrespondanse og meningsutveksling.

Jeg anbefaler at innkallingen trekkes tilbake på grunn av utilstrekkelig hjemmel. Sakens dokumenter følger vedlagt i retur.»

Forsvarets sanitet, som innkallende myndighet, ble gjort kjent med Generaladvokatens syn i saken, og fant på dette grunnlag å ville annullere innkallingen.

Med dette resultat kunne Ombudsmannen avslutte saken.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse

I denne gruppe er det behandlet 11 saker. I fem av sakene er avgjørelsen endret i favør av klageren.

De fleste sakene i denne gruppe gjelder utsettelse med repetisjonsøvelser.

Erfaringene viser at mannskaper som er selvstendig næringsdrivende ofte har store økonomiske og driftsmessige problemer i forbindelse med sine pålagte militærøvelser. Det er imidlertid Ombudsmannens inntrykk at militære myndigheter strekker seg langt for å imøtekomme velbegrunnede utsettelsessøknader såvel når det gjelder repetisjonsøvelser som innkalling til førstegangstjeneste. Nemnda kjenner til at militære myndigheter i distrikter med særlig sesongbetont næringsvirksomhet, f eks fiskeridistriktene, forsøker å legge opp øvelsesaktiviteten til perioder som minst mulig rammer det sivile næringsliv. Nemnda vil framheve som positivt at et slikt samspill mellom Forsvaret og næringslivet kan videreutvikles så langt praktiske og øvelsesmessige hensyn tillater.

Det har i årets løp også vært en rekke henvendelser til Ombudsmannens kontor fra mannskaper og foreldre som pga arbeidsløshet ønsker innkalling til militærtjeneste før ordinær tid. Den ekstraordinære innkalling av arbeidsløse vernepliktige 2. halvår 1989 antas å ha løst et akutt sysselsettingsproblem

for mange. Det er nemndas håp at det samarbeid som nå er etablert mellom Forsvaret og arbeidskraftmyndighetene kan fortsette i tiden fremover.

For å belyse det problem enkelte næringsdrivende føler å bli påført ved sin verneplikt, finner Ombudsmannen å gjengi et brev han mottok fra en fisker som hadde mottatt innkalling til militærtjeneste. Klageren skrev slik:

«Jeg skriver til Dem og håper De kan hjelpe med ang. fritakelse av Førstegangstjeneste i Forsvaret. Har fått innkalling jevnlig i ca. fem år. Fikk utsettelse to ganger to år fordi jeg hadde egen reketråler med gjeld.

Tiden gikk og jeg har fått familie. Hus, nyere og større båt. Jeg har båten sammen med en annen fisker. Han har også familie. Begge har mye gjelde på hus og båt.

Når det gjelder drift av båten er vi 100 % avhengig av hverandre.

Forsvarsdep. gav meg en tjeneste på 3 mnd. Dvs rekruttskolen, men jeg har dessverre ikke råd. Krigsadvokaten ble innblandet og jeg har vært i Byretten ang. unnlattelse av fremmøte til førstegangstjenesten for sivil dom som jeg ikke vedtok.

Nylig fikk jeg ny innkalling av Forsvaret (455 dager). Hva skal jeg gjøre? Gi opp egen bedrift framfor Forsvaret, da hele 28 % av de innkallede slipper førstegangstjenesten.

Min kone og jeg her helt fortvilet. Dette går på nervene løs. Håper på positivt svar.»

Ombudsmannen besvarte denne henvendelse slik:

«Det vises til Deres brev av 8 d m.

Som De antas å være kjent med er militærtjenesten i Norge etablert som en lovfestet plikt for mannlige statsborgere som finnes skikket for slik tjeneste. Ombudsmannen har ingen myndighet til å frita noen for denne tjenesteplikten.

Etter Deres opplysninger har heller ikke domstolene funnet grunnlag for fritakelse i Deres tilfelle. De anfører at hensynet til Deres økonomi og næringsdrift gjør det vanskelig for Dem å gjennomføre den pålagte militærtjeneste.

Jeg innser gjerne at De som fisker og part-haver i fiskebåt har større problemer med førstegangstjenesten enn de fleste andre grupper. Jeg kan imidlertid ikke se av Deres opplysninger at De har større problemer enn andre fiskere i samme situasjon.

Under militærtjenesten vil De tilkomme tjenestetillegg, forsørgertillegg for kone og eventuelle barn som De måtte forsørge og botillegg etter dokumentasjon. Deres militæravdeling vil kunne gi Dem nærmere orientering om hvilke økonomiske ytelser Forsvaret kan hjelpe Dem med i Deres konkrete tilfelle.

Jeg kjenner til at andre fiskere har løst sitt problem ved engasjement av avløser under militærtjenesten og således forhindret at fartøyet ble tatt ut av drift. Driftsinntektene antas å ha muliggjort avlønning av avløser.

Jeg beklager at jeg, ut over disse opplysningene, ikke har muligheter for ytterligere bistand i forbindelse med spørsmålet om fritak for militærtjeneste.»

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med en tre uker lang repetisjonsøvelse. Søknaden var begrunnet med at han nå gjennomgikk en 2-årig ingeniørutdanning for studenter med teknisk fagskole bakgrunn. Mannskapet viste til at et fravær på 3 uker ville være til særlig ulempe for elever under slik intensiv utdanning.

Avdelingen hadde ikke funnet argumentene tilstrekkelig tungtveiende og hadde derfor avslått utsettelsessøknaden.

Sammen med en anke til overordnet militær myndighet tok mannskapet saken opp med Ombudsmannen.

I forbindelse med ankebehandlingen ble det bl a innhentet en nærmere redegjørelse fra vedkommende ingeniørhøgskole som bl a anførte:

«Høgskolen vil henstille til at studenten gis utsettelse med tjenesten til han er ferdig med utdanningen. Det vil være kjent at pensum ved ingeniørutdanningen er stort og krevende, og et avbrudd vil være til skade for framdriften i studiene. Det kan være vanskelig å ta igjen selv et kort avbrudd i undervisningen. Når det i dette tilfelle er tale om 3 uker, utgjør det en stor del av semesteret, som er på 15 uker. Avbruddet vil medføre at studenten får problemer i de fleste fag, og vil derfor være en vesentlig større belastning enn tiden skulle tilsi.»

Selv om NN er en motivert student, som kan vise til gode resultater nå i høst, vil han sannsynligvis måtte redusere arbeidsmengden ved å sløyfe fag for å kunne klare seg. Det vil faglig være meget uheldig, og kan dessuten medføre at studiet må forlenges. De aktuelle fag undervises bare en gang pr år.»

Det ble også klarlagt at militærøvelsen ville falle sammen med tidspunktet for et par obligatoriske prøver i generell og anvendt kjemi.

Etter fornyet gjennomgang av saken kom regimentet nå til at det forelå sterke grunner for utsettelse og tilskrev klageren slik:

«På grunn av pågående utdanning, og de uforholdsmessige store skadevirkninger et 3 ukers fravær på dette tidspunkt vil forårsake i den forbindelse innvilges herved utsettelse med repetisjonsøvelse i vinter.

Regimentet antar at begge parter vil være tjent med at De kontakter oss så snart eventuelt videre utdanningsplaner er klarlagt, slik at neste innkalling kommer på et belegg tidspunkt. I motsatt fall forutsettes at De vil være tilgjengelig for ny repetisjonsøvelse fra og med høsten 1990.»

Ombudsmannen ble tilsendt kopi av dette brev og kunne dermed konstatere at klagerens bestrebelser hadde ført frem.

En HV-mann klaget til Ombudsmannen i forbindelse med en avslått søknad om utsettelse med årets HV-øvelse. Søkeren, som var

elev ved en ingeniørhøgskole, hevdet at øvelsen ville påføre ham tap av undervisning og fravær fra viktige prøver. Han ønsket således å bli innrømmet utsettelse med årets HV-øvelse og dessuten et sikkert løfte om å slippe senere HV-øvelser under studietiden. Søkeren skrev bl a:

«Dersom jeg p.g.a. HV-øvelser må avbryte mine studier med minst en uke hvert år, vil min studiesituasjon bli så vanskelig at jeg nok ikke vil kunne oppnå de resultater som er nødvendig for å komme videre.»

Da det fremdeles var flere måneder frem til den aktuelle HV-øvelse kunne skolen ikke gi nærmere beskjed om sitt ukeprogram for øvelsesuken. Det var således ikke mulig på klagetidspunktet å bedømme de konkrete følger av avslaget.

Etter en viss korrespondanse ble det bestemt at klageren kunne ta opp spørsmålet om utsettelse med øvelsen i 1989 med ledelsen for sitt HV-område så snart de skolemessige følger var nærmere klarlagt.

Med hensyn til spørsmålet om utsettelse med HV-øvelser for senere år fikk klageren melding om at utsettelse bare kunne innvilges etter søknad for den enkelte øvelse.

Ombudsmannen har senere intet hørt fra klageren.

En vernepliktig som tidligere var innvilget utsettelse med 146 dagers resterende førstegangstjeneste var blitt innkalt for perioden 26 jun – 18 aug 1989 for å gjennomføre 54 dager av sin gjenstående tjeneste.

Etter forgojeves å ha søkt om å få annullert denne innkalling tok han saken opp med Ombudsmannen. Klageren skrev slik:

«Jeg oversender denne saken til Ombudsmannen for forsvaret fordi jeg mener at denne saken ikke er blitt rettferdig behandlet og fordi jeg ikke kan godta forklaringen til avslaget på søknaden om utsettelsen av resttjenesten til etter at utdanningen er avsluttet. Under følger en liste over grunner til at jeg mener at søknaden min er blitt uriktig behandlet:

- Videre utdanning koster penger og for å få råd til å fortsette utdanningen er jeg avhengig av å få jobbe i sommerferien.
- Jeg planlegger å gå på X Ing.høgskole og for å kunne skaffe hybel må jeg ha mulighet til å få undersøke og søke på hybler fra tidlig på sommeren og utover.
- Hvilket stort behov har forsvaret for meg som er større enn mitt behov? Jeg har tjenestegjort ved Y som kontroll og varslingsassistent og kan ikke se at det er noe stort behov for en med den tjenesten under en øvelse ved Z.
- Det snakkes hele tiden om de ca 8 000 som står på venteliste for å få avtjent sin førstegangstjeneste. Er de da nødvendig å ta inn

meg som allerede har vært inne til denne øvelsen.

- Forsvaret skal skjære ned på utgifter ved øvelser o.l. og de snakker om å redusere tjenestetiden til de med 15 mnd. tjeneste. Kan ikke dette gjelde meg slik at de kan få bukt med den store ventelisten.

Jeg håper at denne saken kan tas opp og at min anke kan tas til følge. Jeg tror at det vil være en løsning som vil passe både forsvaret og meg selv.»

Ombudsmannen innhentet stabens kommentarer til klagerens anførsler og mottok en redegjørelse hvorav bl a fremgikk følgende:

«NN fikk i skriv av 16 jan 89 behandlet sin anke på avslag om utsettelse av resttjeneste. Han fikk avslag på sin søknad om utsettelse av hele resttiden til etter endt utdanning. Dette med bakgrunn i at hovedflystasjonen skal ha en større øvelse i juni 1989. I f m øvelsen vil det bli en del etterarbeid hvor Forsvaret må ha ekstra personell. Soldater med resttjeneste vil derfor bli benyttet til dette arbeidet.

Hva angår de tre siste punkter i NNs henvendelse til Ombudsmannen for Forsvaret er det følgende å bemerke:

- X hovedflystasjon har vurdert søknaden og funnet at det er behov for å kalle inn NN til resterende førstegangstjeneste, i det angitte tidsrom. De har videre plikt til å sørge for at norske mannlige statsborgere utfører sin pliktige førstegangstjeneste – primært før fylte 22 år.
- Staben kan dessverre ikke kalle inn personell fra vpl køen for å dekke personellproblemer under øvelsen. Innkallingen til førstegangstjeneste blir regulert gjennom årlig tildeling av tjenestegjørende dager av Stortinget.
- En eventuell nedskjæring av tjenestetiden til 12 mndr vil i utgangspunktet kun gjelde soldater som blir kalt inn etter at denne avgjørelsen eventuelt blir tatt.

LST mener at den avgjørelsen som er tatt i denne saken er fleksibel og at NN har fått en rettferdig behandling. LST ser derfor ikke å kunne imøtekomme soldaten med ytterligere nedkorting av resttjenesten ved denne avdelingen.»

Ombudsmannen fant ikke grunnlag for noen bebreidelser mot myndighetenes behandling av klageren og avsluttet saken med et brev hvor det bl a heter:

«Etter en samlet vurdering av denne sakens omstendigheter kan jeg ikke se noen grunn til å hevde at De skulle være blitt urettmessig eller urimelig behandlet ved innkallingen til delvis avtjening av pliktig resttjeneste, dvs fra 26 jun – 18 aug d å.

Jeg har bl a notert meg at Forsvaret ved avgjørelsen om tjenestetidsrommet har lagt vesentlig vekt på at De kan fortsette utdannelsen uten avbrudd.

Saken må dermed for min del betraktes som avsluttet.»

Beordring, overføring, forflytting, frabeordring, dimittering

Det er behandlet 28 saker i denne gruppe, hvorav 3 fra tidligere år. Av disse sakene gjelder 14 overføring til annet tjenestested - som regel til tjenestested nærmere hjemmet.

De øvrige saker gjelder bl a overføring til Heimevernet før fullført førstegangstjeneste, søknader om overføring av idrettsgrunner og søknader om førtidsdimittering pga utdanning eller tiltredelse av stilling. I 11 av de ferdigbehandlede saker er avgjørelsen endret til klagerens fordel.

Gjennom sin saksbehandling av denne type saker blir Ombudsmannen fra tid til annen kjent med at enkelte etter å ha mottatt avslag på søknad om å få utføre militærtjenesten nær hjemstedet, søker seg overført til siviltjenesten (militærnektning).

En vernepliktig - bosatt på Sørlandet - hadde forgjeves søkt om å få gjennomføre førstegangstjenesten på hjemstedet. Soldaten begrunnet sin søknad med at hans arbeidsgiver var kommet i store vansker etter at han selv var permittert pga militærtjenesten. Ved overføring til hjemstedet kunne han i sin fritid arbeide hos arbeidsgiveren og på denne måte sikre sin arbeidsplass, hevdet søkeren.

Ved rekruttskolen var denne begrunnelse ikke funnet tilstrekkelig tungtveiende, hvorfor søkeren nå ønsket Ombudsmannens bistand. I sin henvendelse til Ombudsmannen opplyste klageren at han allerede før rekruttskolen hadde hatt kontakt med avdelingen på hjemstedet og der fått forståelse av at det for ham var gode muligheter for tjenestegjøring på stedet, bl a pga høy alder (23) og akademisk utdanning. Klageren skrev videre:

«Situasjonen er, som OFF sikkert har forståelse for, svært prekær. Jeg finner det derfor svært frustrerende at Forsvaret ikke har kunnet imøtekomme min søknad.

Avslaget er gitt med følgende begrunnelse: «Forholdet vurderes ikke som av vesentlig eller avgjørende betydning for den vernepliktige. Videre kan en nevne at det kun er søknader som er basert på forhold som, dersom en overføring ikke finner sted, vil virke meget skadelig for vedkommende i lang tid, som kan fremmes Forsvarets Overkommando for avgjørelse.»

Jeg har selvsagt forståelse for at firmaets situasjon er Forsvaret uvedkommende. Jeg kan likevel ikke godta avslaget begrunnelse. Det skulle være unødvendig å peke på de problemer ungdom i dag har på arbeidsmarkedet, en situasjon som ikke ventes å bedre seg i løpet av nærmeste framtid. Om jeg ikke får anledning til å yte nødvendig innsats i firmaet kan NN bli tvunget til å legge ned, og jeg selv ende opp som arbeidsledig. Jeg har vanskelig for å forstå at dette ikke er «av vesentlig eller avgjørende betydning for den vernepliktige.» Hvis ikke overføring finner sted, vil situasjo-

nen forståelig nok kunne komme til å virke skadelig for meg i lang tid framover. Mitt poeng er å fremholde klare fakta jeg ikke mener det er tatt tilstrekkelig hensyn til. Denne saken gjelder ikke bare firmaet, men min egen jobb og dermed min egen velferd.»

Firmaets innehaver ble opplyst å være klagerens venn og hans far. Ombudsmannen ønsket en nærmere beskrivelse av firmaets økonomiske problemer og anmodet firmaet om å fremskaffe uttalelse fra firmaets revisor. Som svar på denne henvendelse mottok Ombudsmannen en uttalelse fra firmaets regnskapsfører der bl a følgende ble opplyst:

«Som regnskapsfører for firmaet må jeg anbefale at herr X får tjenestegjøre nærmere hjemmet slik at han kan avhjelpe i sin fritid. Det vil medføre at NN, som har meget stram likviditet kan overleve i en ellers tøff situasjon. Som tidligere nevnt vil jeg anta at firmaet ikke tåler den kostnaden det vil bli å måtte lære opp eller ansette ny person for utføring av de oppgaver Herr X i dag utfører.»

Etter dette skrev Ombudsmannen slik til klagerens avdeling i Nord-Norge:

«Ved brev av 5 f m har ovennevnte mannskap bedt om min bistand i forbindelse med at han er meddelt avslag på søknad om overføring til tjenestested nærmere hjemmet. Til bataljonens underretning vedlegges kopi av nevnte brev med vedlegg/brev av 4 f m fra NN.

Som det vil fremgå av dokumentene er det hensynet til hans sivile arbeidsgiver som ligger til grunn for overføringssøknaden. Som ledd i min saksbehandling har jeg ønsket en noe grundigere belysning av bedriftens situasjon. I brev av 19 f m anmodet jeg således arbeidsgiveren om å fremskaffe uttalelse i saken fra firmaets revisor. Som svar på denne henvensel har arbeidsgiveren sendt meg et brev datert 27 f m hvorved følger en uttalelse fra firmaets regnskapsfører datert samme dag. Det vedlegges kopi av begge brevene.

Mannskapet har i sitt brev av 5 f m bl a vist til enkelte konkrete overføringssaker som er omtalt i tidligere års dok 5. Jeg tillater meg å bemerke at samtlige av de nevnte saker gjaldt overføring av hensyn til eget eller familiens næringsforetak.

I nærværende tilfelle overlater jeg til bataljonen å vurdere om det finnes muligheter for å imøtekomme klagerens overføringsønske uten noen kommentarer eller merknader fra min side. Jeg imøteser bataljonens reaksjon.»

Så vel avdelingen som overordnet militær myndighet kom til at det i dette tilfelle ikke forelå hjemmel for overføring og fastholdt avslaget. Det ble vist til at saken ikke berørte klagerens eget eller hans families næringsvirksomhet.

Ombudsmannen avslutet saken med følgende brev til klageren:

«Det vises til Deres brev av 5 des 1988.

På min anmodning har Deres overførings-sak vært gjenstand for ny behandling hos militære myndigheter. Således foreligger følgende innstilling fra BTT Y:

«Saken har vært til behandling i bataljonnens personellgruppe 10 og 18 jan 89. Personellgruppen finner det dokumentert at firmaets situasjon har blitt vanskeligere etter at X startet sin førstegangstjeneste i okt 88.

X har ikke personlige eierinteresser i dette firmaet, men han har lagt ned mye arbeid i firmaet uten å få lønnskompensasjon for dette. Dette for å være med på å sikre firmaets fremtid.

Firmaet ble etablert i des 87. Firmaet består av NN og hans to sønner. X ble ansatt på fulltid fra mai 88.

Ut fra de gitte opplysninger har personellgruppen forståelse for firmaets situasjon. Vurdert opp imot bestemmelsene i BPH 3-021 og tidligere praksis fra behandling i analoge saker så kan ikke personellgruppen finne dette nok tungtveiende for at en overføring kan finne sted.»

Denne innstillingen er senere behandlet i Y og DIV 6 som begge slutter seg til konklusjonen om at det ikke er dokumentert tilstrekkelige grunner for overføring.

Da det i foreliggende tilfelle kun er hensynet til Deres arbeidsgiver som ligger til grunn for overføringssøknaden, finner jeg ingen grunn til bemerkninger mot den avgjørelse myndighetene er kommet til. Saken blir for mitt vedkommende å betrakte som avsluttet.»

En vernepliktig som var meddelt avslag på søknad om å få tjenestegjøre ved en avdeling på hjemstedet tok saken opp med Ombudsmannen. Klageren skrev slik til Ombudsmannen:

«Som det fremgår av kopien av anken som er sendt sjef X og de vedlagte attester er min situasjon meget vanskelig. Jeg finner det derfor avslaget svært frustrerende. Situasjonen er i korte trekk slik: Jeg driver sammen med min far, en gård med 400 griser og 80 dekar med gress og korn. Mine foreldre har de siste 5 årene vært helt avhengig av min hjelp til gårdsarbeidet. Min far er imidlertid sykemeldt på grunn av problemer med skuldrene og en del giktiske plager. Hans arbeid har tidligere blitt erstattet med en landbruksavløser, men p.g.a. innstramminger i NN kommune er denne ordningen opphørt. Min mor er ikke i stand til å delta i gårdsarbeidet da hun lider av depresiv nevrose. Jeg har 3 søsken, to søstre og en bror. Heller ingen av disse har anledning til å delta i gårdsarbeidet p.g.a. ulike fysiske funksjonshemninger. Min elste søster har problemer med hjertet og har ligget sammenhengende på sykehus på dagtid, mens min yngre søster er hørselshemmet. Begge har flyttet hjemmefra. Min yngste søster går forøvrig på gymnastikk. Min bror går sykemeldt det meste av tiden p.g.a. kompliserte operasjoner i benene. Personlig har jeg kuldeproblemer med fire av fingrene p.g.a. en brann-

skade, samt at mitt venstre kne ofte låser seg under fysiske anstrengelser.

En eventuell nedtrapping av gårdsdriften vil få store økonomiske konsekvenser for meg selv og min familie. Jeg kan som odelsgutt i verste fall risikere å stå uten arbeid etter dimmitering.»

Ombudsmannen anmodet vedkommende avdeling om å forelegge saken for overordnet myndighet som ankesak og ba om å bli gjort kjent med resultatet av ankebehandlingen.

Saken ble så forelagt Hærstaben som innvilget overføring til ønsket tjenestested. Ombudsmannen underrettet klageren om sakens utfall.

En vernepliktig tok sammen med sin far kontakt med Ombudsmannen etter å ha fått avslag på søknad om å bli overført fra Nord-Norge til et tjenestested nær hjemmet i Sør-Norge. Klageren hevdet at militærtjenesten hadde påført familien store problemer. Familien befant seg i en vanskelig situasjon pga morens sykdom som hadde medført 100 % yrkesmessig invaliditet. I tillegg hadde soldatens forlovede fått psykiske problemer etter et plutselig dødsfall i familien, ble det opplyst.

Soldatens far hadde et yrke som medførte utstrakt reisevirksomhet hvorfor det var et særlig behov for klagerens nærvær i hjemmet.

Ombudsmannens undersøkelser i saken viste at soldaten hadde en søster boende i nærheten av hjemmet, og at forlovedens psykiske problemer, etter legens uttalelse, var av lettere karakter.

Etter disse omstendigheter fant de militære myndigheter å måtte fastholde avslaget.

Før saken var ferdigbehandlet fikk Ombudsmannen melding fra soldatens avdeling om at han nå var dimittert etter å ha innlevert søknad om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner.

På dette grunnlag ble saken stillet i bero.

En vernepliktig ønsket Ombudsmannens bistand med sikte på å slippe beordring fra sin tjeneste på hjemstedet. Han ønsket dessuten å få adgang til å bo i hjemmet (hjemmeboerstatus) under den resterende del av tjenesten.

Av soldatens søknad fremgikk følgende begrunnelse: «Min mor har ryggplager samt problemer i armer og skuldre og trenger daglig hjelp i huset til bl a innkjøp og lignende».

Klagerens avdeling var kommet til at det i dette tilfelle ikke var dokumentert en så kritisk situasjon at de tjenestelige hensyn på militær side måtte vike. Blant saksdokumentene forelå også en legeattest med følgende innhold:

«Det attesteres herved at hans mor er enke og har hatt en del plager fra ankler og rygg. Hun angir at hun er avhengig av sønnens hjelp til de daglige gjøremål. Av den grunn ønskes hjemmeboerstatus.»

Saken ble forelagt vedkommende distrikt-skommando som ikke fant grunn for endret avgjørelse. Som avslutning på saken skrev Ombudsmannen slik til klageren:

«Ved min vurdering av saken legger jeg til grunn at Deres ønske om avtjening i nærheten av hjemmet er basert på hensynet til Deres mors vansker med daglige gjøremål i hjemmet. Etter det opplyste utløp Deres mors sykemelding den 19 feb d å, hvorefter jeg må anta at situasjonen for Deres mor har vært under bedring. Det er dessuten opplyst at De har søsken som vil kunne yte hjelp.

Etter det foreliggende kan jeg ikke finne grunn til å betegne avgjørelsen urimelig i relasjon til tidligere praksis og hensynet til likebehandling av soldater i samme situasjon.

Dersom situasjonen i hjemmet skulle bli vesentlig forverret, har De anledning til å fremme saken på ny. Inntil slik ny henvendelse måtte foreligge anser jeg saken for mitt vedkommende som avsluttet.»

Fra en vernepliktig mottok Ombudsmannen en lengre skriftlig redegjørelse om hans mange forgjeves forsøk på å oppnå sosial stønad til dekning av renteutgifter på diverse forbrukslån på tilsammen ca kr. 300 000. Som alternativ hadde klageren søkt om dimittering og overføring til HV. Også klagerens foreldre som var kausjonister for sønnens lån - henstilte sterkt til Ombudsmannen om å bidra til en løsning av saken.

Klageren innså snart at Forsvarets stønadsregler neppe kunne komme ham til hjelp idet han ikke kunne dokumentere hvilket formål lånemidlene var anvendt til. Det var således spørsmålet om overføring til HV som kom til å bli sakens kjerne. Før Ombudsmannen fikk oversendt saken hadde klageren allerede tatt kontakt med utpantningsforretning pga ubetalte renter og avdrag. Det forelå misligholdte terminer før innrykk til militærtjeneste. For klageren og hans foreldre var situasjonen nå blitt svært ubehagelig, noe som også virket sterkt begrensende på deres tålmodighet overfor de saksbehandlende militære myndigheter.

Ombudsmannens saksbehandling kom således i vesentlig grad til å foregå telefonisk. Etter visse «oppklaringsrunder» fant DIV 6 å kunne samtykke i at klageren ble dimmitert og overført HV på hjemstedet. Klageren hadde da avvirket 4 mndr av sin førstegangstjeneste.

En del forhenværende aspiranter ved Hærens befalsskoler som hadde påbegynt aspi-

rantopplæringen 5 juli 1988 klaget til Ombudsmannen over at de var i ferd med å bli påført en utilsiktet forlengelse av førstegangstjenesten. Bakgrunnen for denne oppfatningen var at de hadde fått melding om at deres dimisjonsdato var satt til 5 juli 1989 sammen med de ordinære innrykksmannskaper fra juli 1988 som hadde påbegynt førstegangstjenesten først den 25 juli 1988. Den forsinkede juli-innkalling 1988 hadde sammenheng med Stortingets vedtak om budsjettinnsparinger i 1988. De forhenværende aspiranter mente at den avkortede førstegangstjeneste fra 12 til 11½ mndr måtte gjelde samtlige soldater som hadde påbegynt førstegangstjenesten i juli 1988. Klagerne henviste til at Stortingsvedtaket om å redusere førstegangstjenesten i Hæren fra 12 til 11½ mndr for mannskaper som påbegynte tjenesten i juli og oktober 1988 ikke inneholdt noe unntak for aspiranter ved befalsskolen.

Da saken kunne gi grunn til tvil, fant Ombudsmannen også å ville innhente Forsvarsdepartementets syn på saken. Departementet besvarte henvendelsen slik:

«Det vises til Ombudsmannen for Forsvarets skriv av 13 juni 1989.

Saken kan sammenfattes slik:

- Hærens befalsskoler påbegynte aspirantopplæringen 5 juli 1988.
- Juli-kontingenten skulle normalt vært innkalt samme dag, men som følge av ønsket om å spare tjenestedager, ble inntaket utsett til 25 juli 1988.
- Elever som av ulike årsaker ikke gjennomførte befalsskolen, ble overført til andre avdelinger som menige, og integrert i juli-kontingenten.
- Det er bestemt at samtlige skal dimittere 5 juli 1989. De tidligere befalsaspirantene har da 365 dagers tjeneste, mens resten av mannskapene har 345 dager.
- Enkelte av de forhenværende befalelevne synes dette er urettferdig, og har derfor søkt Hærstaben om å få dimittere 20 dager før. Etter avslag i HST, er saken fremmet for OFF.

I utgangspunktet kan kravet virke rimelig. Men ingen av søkerne har hatt en tjeneste som er lengre enn det som er normalt for Hærens mannskaper, nemlig 365 dager. Den reduserte tjenestetid som vedtatt i S nr 7 1988-89, er et tiltak som er ment å lette belastningen for Forsvaret, ikke de vernepliktige. Vi er enige i at formuleringen i vedtaksposten kan gi rom for en tolkning som støtter søkerne, men dette var uforutsett, og heller ikke i tråd med intensjonene bak vedtaket.

Siden de tidligere aspiranter nå er i tjeneste ved de stående avdelinger, og har fulgt deres øvingsprogram, finner vi det særdeles uheldig å redusere oppsetningene på denne måten. Det gjelder nemlig ikke bare 9 mann, men sannsynligvis ca. 200.

Aspirantene har frivillig søkt om opptak på befalsskolene. De gikk da dessuten direkte

forbi køen av vernepliktige som ventet på innkalling, uten at vi dermed sier at det var motivet for søknaden. Ved tidligere dimisjon vil denne gruppen også ha et forsprang i konkurransen om ledige jobber. Når først likhetsprinsippet bringes på banen, mener vi disse to momentene teller mer enn noen dager fra eller til.

Hovedregelen må derfor være at alle behandles så likt som mulig, og om en differansiering er nødvendig, skal den være betinget av samfunnets krav og Forsvarets objektive retningslinjer, ikke den enkeltes ønske og begag.

Forsvarsdepartementet beslutter på dette grunnlag at dimisjonsdato, 5 juli, opprettholdes for samtlige 12 mndrs mannskaper som påbegynte sin tjenste i Hæren i juli 1988.»

Ombudsmannen kunne etter dette avslutte saken med følgende brev til de klagende forhenværende befalsaspiranter:

«Det vises til Deres brev av 23 f m vedrørende spørsmål om lengden av militær førstegangstjeneste for de mannskaper som påbegynte aspirantopplæring etter søknad til Hærens befalsskoler i juli 1988.

Saken er tatt opp med Forsvarets overkommando/Hærestaben og Forsvarsdepartementet og jeg viser til de uttalelser som er gitt i brev av hhv 5 og 26 d m. Kopier vedlegges.

Etter gjennomgåelsen av sakens omstendigheter legges til grunn at det var spesielle innsparingstiltak for Forsvaret som var intensjonen med Stortingets vedtak i Budsjettinnst S nr 7 - 1988/89 om at førstegangstjenesten skulle være 11½ mndr for de mannskaper som begynte sin førstegangstjeneste i Hæren i juli og oktober 1988. I samsvar med det spesielle formålet ble derfor fremmøtedatoen for juli-kontingenten utsatt fra ca 5 til 25 juli 1988.

For øvrige vernepliktige mannskaper gjelder hovedregelen om 12 mndrs førstegangstjeneste i Hæren. Samlet tjenestepunkt med repetisjonsøvelser etc er ikke blitt redusert.

Befalsskolene er ikke berørt av det omtalte innsparingstiltak og fremmøtedatoen var 5 juli 1988. Når aspiranter av ulike årsaker avslutter aspirantkurs/befalsopplæring antas det å være riktig og naturlig at de fra det tidspunkt inngår i den ordinære juli-kontingentens øvingsprogram og tjeneste, og herunder med tilsvarende dimisjonsdato.

På bakgrunn av det ovenstående ser jeg ikke grunn til å rette kritikk mot de militære myndighets fastsettelse av dimisjonsdatoen for de omtalte mannskaper.»

En HV-mann ønsket Ombudsmannens vurdering av om hans HV-distrikt hadde gyldig adgang til å beordre ham til et spesialistkurs med sikte på opplæring til tjeneste som forsyningsbefal i HV-distriktet. Ettersom han også gikk i tanker om å fraflytte distriktet mente han at HV ville ha liten nytte av dette opplæringstiltaket. Klageren hadde både skriftlig og muntlig bedt HV-distriktets ledelse om å forevise formell hjemmel for sin adgang til å innkalle en menig HV-mann til slik spesialis-

topplæring. De noe unnvikende svar han hadde fått hadde bare forsterket hans tvil om lovligheten ved den foretatte innkalling til kurs.

Etter å ha drøftet saken nærmere, såvel med klageren som hans HV-distrikt, ble saken avsluttet med brev til klageren hvor det bl a heter:

«Etter gjennomgåelse av de mottatte dokumentene må bemerkes:

For opplæring til befal eller spesialist kan Stortinget for heimevernspliktig i vernepliktig alder fastsette et tillegg til den vanlige fredstjenestepunkt av inntil 14 dager, eller et dertil svarende timeantall, i hver 3-årsperiode av den pliktige tjenestetid i Heimevernet, jfr. Lov om Heimevernet § 12.

I henhold til Budsjettinnst S nr 7 1989/90 har Stortinget gitt samtykke til å innkalle heimevernspliktige i vernepliktig alder til slik tjeneste som er hjemlet i § 12 i lov om Heimevernet.

Etter HV-lovens § 8 er forøvrig enhver heimevernsmann forpliktet til å overta den tjenestestilling som han blir utpekt til og han er videre forpliktet til å gjennomgå nødvendig utdanning m v.

Jeg antar at det ovenstående gir svar på Deres spørsmål om den lovlige hjemmel for innkalling til tjeneste.

Forøvrig vises til avtale i telefonsamtale, hvoretter saken ikke gir grunn til ytterligere tiltak fra min side, da det som kjent ligger utenfor min oppgave å prøve rene skjønnsmessige vurderinger vedrørende hensiktsmessigheten i å beordre Dem til det omtalte kurset.»

En vernepliktig hadde forgjeves søkt sine militære foresatte om å bli overført til et tjenestested nærmere hjemmet for bedre å kunne støtte sin gravide samboer. Foruten mannskapets egen klage fikk Ombudsmannen også henvendelse fra feltpresten som sterkt støttet klagerens sak.

For en beskrivelse av saken gjengis følgende fra Ombudsmannens brev til forsvarsgrenstaben:

«Ovennevnte mannskap har i brev av 6 d m og i telefonsamtale den 9 d m bedt om min bistand etter å ha fått avslag på søknad om overføring til tjenestested nærmere hjemmet. Jeg er imidlertid ikke kjent med sakens tidligere korrespondanse.

Søknaden sees bl a begrunnet med samborens behov for hans nærhet og støtte i en vanskelig livssituasjon. Samboeren er 17 år gammel, gravid med termin i mars 1990. Forøvrig sees opplyset at hun er blitt utkastet fra foreldrehjemmet etter at foreldrene fikk kjennskap til svangerskapet.

Etter at saken har vært behandlet i X sees fremlagt ytterligere dokumentasjon for søknaden, attest fra kommunelege NN datert 27/10-89 og Y helse- og sosialkontor datert 14/9-89.

Vedlagt følger sakens dokumenter som besvinnligst returnert med Deres uttalelser for en eventuell videre behandling var vårt kontor.»

Ombudsmannens henvendelse førte til at saken ble undergitt ny behandling i staben som etter overveielse kom til at det forelå gode grunner for å overføre soldaten etter hans ønske.

En vernepliktig ønsket å få gjennomføre sin førstegangstjeneste på hjemstedet med den begrunnelse at han derved kunne fortsette som troppssjef i sin lokale speidergruppe. Søknaden var avslått og han ønsket derfor Ombudsmannens bistand.

Klageren vist til at speiderbevegelsen utførte et viktig arbeide for å bekjempe ungdomskriminalitet og redusere bruk av rusmidler blant ungdom i Norge. Avslaget oppfattet han defor som tegn på manglende forståelse i Forsvaret for speiderbevegelsens betydning. Han opplyste å ha sendt inn en ny innstendig oppfordring om å få tjenestegjøre på hjemstedet. Ombudsmannen besvarte klagerens henvendelse slik:

«Det vises til Deres brev av 2 d m hvor De ber om min bistand i anledning søknad om overføring til tjeneste på Østlandet, begrunnet med speidervirksomhet.

Etter gjeldende regler for overføringssaker vil enhver søknad bli individuelt behandlet av de respektive instanser innen Forsvaret, og det skal tilstrebes en så vidt mulig lik behandling hva angår vurderinger over behovet for overføring. Deres søknad kan ikke ses å være oppgitt under de normer som Forsvaret har lagt til grunn ved sin restriktive behandling av overføringssøknader, hvor det primært er lagt vekt på en vurdering av den vernepliktiges livsgrunnlag eller personlige velferd.

Jeg antar at Deres søknad er blitt fremmet for avdelingen hvor de tjenestegjør, hvorefter saken antas å ville bli behandlet snarest mulig.

Men hensyn til prinsippet om en så vidt mulig lik behandling av mannskapene ser jeg for min del ingen grunn til å foreta noen ytterligere skritt i sakens anledning.»

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr

Det er behandlet en sak i denne gruppe.

Ombudsmannen mottok klage fra en hovedtillitsmann for de vernepliktige ved en av våre avdelinger i Nord-Norge. Saken ble fremmet på vegne av en soldat som før overføring fra rekruttskolen var ilagt erstatningsansvar for en tappt stridssekk med innhold. Til tross for at mannskapet hadde avvist erstatningskravet var beløpet, kr. 700,-, blitt holdt tilbake ved ufrivillig trekk i hans reisepenger.

Av saksdokumentene fremgikk at stridssekken var kommet bort under øvelse i et utmarksområde. Soldaten var blitt beordret til et kortere oppdrag som krevde tilbakereise til

leiren. Det var forutsetningen at han snart skulle vende tilbake til sin tropp. Etter disse omstendigheter valgte soldaten å la stridssekken bli liggende i øvelsesområdet. Imidlertid ble oppdraget av lengre varighet enn forutsatt. Dagens øvelse var således avsluttet før mannskapet vendte tilbake for å hente sin stridssekk, som dessverre ikke lenger var å finne.

I forbindelse med den etterfølgende erstatningssak hadde soldaten avvist alle antydninger om erstatningsbetingende uaktsomhet fra hans side. Han viste til at han ikke hadde fått noen ordre om å bringe med seg sekken da han forlot øvelsesområdet. Avdelingen fastholdt erstatningskravet, og da beløpet fremdeles ikke var innbetalt ved overføringen fra rekruttskolen ble beløpet trukket av de reisepenger han skulle ha utbetalt for overføringsreisen.

Ombudsmannens forsøk på å få avklart de uaktsomhetsforhold avdelingen måtte ha bygget på førte ikke frem i den til dels tidkrevende korrespondanse med avdelingen. Heller ikke fikk Ombudsmannen svar på spørsmålet om avdelingens hjemmel til å foreta ufrivillig trekk i reisepenger. Da saken således ikke lot seg avklare i kommunikasjon med avdelingen, fant Ombudsmannen å måtte forelegge saken for Hærstaben. Ombudsmannen skrev slik til HST:

«Hovedtillitsmannen ved X har i brev av 14 apr d å på vegne av ovennevnte mannskap bedt om min bistand vedrørende ilagt erstatning og ufrivillig trekk i soldatens reisegodtgjørelse, foretatt av Y.

Etter min anmodning har Y avgitt uttalelse i brev av 18 f m, hvorefter jeg i brev av 25 f m måtte be avdelingen avgi grundigere redegjørelse i relasjon til gjeldende bestemmelser i «Tjenestereglement for Forsvaret», kl 7, ugr 767. Spesielt ba jeg om kommentarer til forholdet vedr ufrivillig trekk i reisepenger.

Y har avgitt en ytterligere uttalelse i brev av 1 d m, men fremdeles kan redegjørelsen etter min mening ikke betraktes som tilfredsstillende med hensyn til en beskrivelse av eventuell grad av uaktsomhet for vurdering av erstatningsplikten.

Jeg vil forøvrig henlede oppmerksomheten mot kl 7, ugr 767 B III, pkt. 2, hvorfra siteres:

«Dersom det foreligger så graverende forhold fra skadevolderens side at det kan være spørsmål om å iverksette trekk i lønn og tillegg mot vedkommendes vilje, blir saken å forelegge for Forsvarsdepartementet før trekk kan iverksettes, jfr pkt 4 foran.»

Etter det som hittil er opplyst i saken kan jeg ikke se om det er foretatt en overveielse av adgangen til å foreta ufrivillig trekk i reisepenger.

På bakgrunn av det ovenstående anses det i denne omgang riktig å fremme saken til HSTs behandling.»

Stabens gjennomgang av saken førte til en beslutning om å avskrive tapet vederlagsfritt. Avdelingen ble deretter pålagt å tilbakebetale det inntrukne beløp.

Saken ble avsluttet med en melding om dette til den klagende hovedtillitsmann.

Forlegningsforhold

Det er behandlet 3 klagesaker i denne gruppen.

Det kan opplyses at forlegningsforholdene vies stor oppmerksomhet under nemndas befaringer ved avdelingene. Nemnda viser til sine kommentarer i befaringsrapportene som er gjengitt senere i denne beretning.

En av årets klagesaker i denne gruppen mottok Ombudsmannen fra tillitsmannen for elevene ved en av Forsvarets skoler. Tillitsmannen ønsket Ombudsmannens medvirkning til å få utvidet kasernekapasiteten ved skolen, idet de ved studiestart to år tidligere var blitt stillet i utsikt å kunne forlegges på 2-mannsrom fra og med annet studieår. Dette hadde imidlertid ikke skjedd idet de fortsatt var forlagt på 4-mannsrom. Tillitsmannen antydte at det forelå løftebrudd fra skolens side, og at innkvarteringsforholdene hemmet elevenes innsats og yteevne i skolearbeidet.

Ombudsmannens undersøkelser i saken viste at skolens byggeplaner var blitt forsinket av budsjettmessige årsaker, hvorfor den planlagte utvidelse av forlegningskapasiteten foreløpig ikke var blitt noe av.

Forsvarets overkommando kunne imidlertid opplyse at den angjeldende skole, og sammenlignbare skoler med flerårige elever, etter hvert skulle få befalsforlegningsstandard. Rommene var forutsatt brukt som 2-mannsrom for elever uten befalsstatus. Den i klagesaken aktuelle skole ble samtidig bedt om å «ta hensyn til dette ved fremtidig planlegging».

De klagende elver fant etter omstendighetene å si seg tilfreds med den avklaring saken hadde fått.

Tjenesteforhold

Det er i år behandlet tre saker i denne gruppe, hvorav to har medført endret avgjørelse til fordel for klageren.

Samtlige tre klagesaker berørte tjenesteforhold av utpreget lokal karakter. En nærmere omtale av disse har således liten generell informasjonsverdi.

Permisjoner

I 1989 er det behandlet 3 saker i denne gruppen. I en av disse sakene er avgjørelsen endret til klagerens fordel.

Det er nemndas erfaring at de militære myndigheter viser stor imøtekommenhet ved behandling av velbegrunnede søknader om velferdspermisjon. Særlig gjelder dette for personell med omsorgsansvar.

En vernepliktig som hadde søkt om en ukes ekstra overføringspermisjon, klaget til ombudsmannen over avslaget på søknaden om denne utvidede permisjon.

Av klagesaken fremgikk at mannskapet var innvilget 13 dagers overføringspermisjon som falt sammen med jule- og nyttårshelgen. Med den begrunnelse at han ikke fylte vilkårene for økonomisk stønad til sitt billån, ønsket han å få utvidet overføringspermisjon slik at han kunne skaffe seg inntekter ved arbeid hos sin sivile arbeidsgiver. Han gjorde dessuten gjeldende at arbeidsgiveren (agenturfirma i øl og mineralvann) hadde stort behov for arbeidshjelp i tiden før jul.

Ombudsmannen innhentet uttalelse fra avdelingen som fremkom med følgende redegjørelse:

«Overføring til stående avdeling er planlagt til den 4. januar 1990. Alle soldater i denne kontingent får således overføringspermisjon i tidsrommet 22. desember 1989 til den 4. januar 1990. Avdelingen har stor forståelse for at mange soldater ønsker permisjon for et lengre tidsrom. Hittil har et fåtall fått innvilget slik permisjon, hvor de er prioritert som har lang reisetid hjem samt familieforsørgere med sosiale og økonomiske problemer.

En slik prioritering er nødvendig og har også forståelse blandt soldatene.

At en rekke soldater ut fra en slik prioritering får avslag på sine søknader selv om de selv mener de er vel begrunnet er selvsagt beklagelig. Søknaden fra NN tilhører denne kategori.

Kort sagt: Ut fra de kriterier som er skissert ovenfor og slik som Permisjonsdirektivet del 2 tolkes og anvendes ved avdelingen «rekker ikke søknaden opp i konkurransen».

En mer korrekt begrunnelse i militær terminologi vil muligens være at: en kan ikke se at søknaden er hjemlet iht gjeldende Permisjonsdirektiv.»

Ombudsmannen avsluttet saken med følgende konklusjon i et brev til klageren:

«Etter det som er opplyst i saken kan jeg ikke se noen grunn til å rette kritikk mot avdelingens behandling av søknaden, i relasjon til gjeldende bestemmelser om overføringspermisjon og en så vidt mulig lik behandling av mannskapene.»

Disiplinærsaker

Ombudsmannen har i 1989 ikke realitetsbehandlet noen saker i denne gruppen. Det er imidlertid mottatt en del skriftlige og telefoniske henvendelser der Ombudsmannens bistand har kunnet begrenses til en veiledning

overfor refsede om hans ankemuligheter innenfor det militære system.

Fra 1 januar 1989 ble det som følge av endringer i den militære disiplinærlov etablert en ankenemnd som høyeste ankeinstans i disiplinærsaker. Nemnda antar at det ved denne reform ikke var tilsiktet noen endring av Ombudsmannens status i forhold til disiplinærsakene.

Nemnda kjenner ikke til om mannskapene, av refsede myndighet og ankenemnd, orienteres om sin adgang til å forelegge refselseskaker for Ombudsmannen på samme måte som tidligere.

Tillitsmannsordningen

Det er ikke behandlet noen saker i denne gruppen i år.

Ved gjennomgåelse av referatet fra et tillitsmannsmøte ved en avdeling ble Ombudsmannen oppmerksom på at avdelingen praktiserte TMO-reglene på en noe betenkelig måte med hensyn til beordring av kursdeltakere under tillitsmannskurset til nattjeneste og øvelser. Saken ble drøftet med Forsvarsdepartementet som deretter skrev følgende brev til vedkommende avdeling:

«Forsvarsdepartementet er av Ombudsmannen for Forsvaret gjort oppmerksom på nevnte ref, sak 14, Prioritering av tillitsmannskurs.

Departementet fastslår at tillitsmannsfunksjonen er en del av tjenesten, og en forutsetning er at tillitsmenn gis grundig opplæring for å ivareta oppgavene på best mulig måte. Skolering av tillitsmenn er således et ansvar som påhviler alle avdelinger.

Forsvarsdepartementet viser til punkt 63 i TMO-reglementet:

«En grunnleggende forutsetning for at tillitsmannsordningen skal virke etter sin

hensikt er at så vel befal som mannskaper er tilstrekkelig orientert om ordningen. Orientering om tillitsmannsordningen og utdanning av mannskaper og befal på dette området, er et sjefsansvar i likhet med all annen utdanningsvirksomhet i Forsvaret.»

Spørsmålet knyttet til beordninger m v under grunnkursene er tidligere behandlet av Forsvarsdepartementet og Forsvarets overkommando etter vedtak i Landsutvalget.

I skriv av 9. april 1985, sendt alle avdelinger, anfører overkommandoen blant annet:

«FO er blitt kjent med at grunnkursene ofte faller sammen med øvelser av ulik art, og at også kortvarige kommanderinger til tannlege, o l forekommer under forelesningene. Etter FOs oppfatning er dette meget uheldig og bør unngås.»

Forsvarsdepartementet slutter seg til dette, og ber om at avdelingen tilstreber å legge kursene utenom øvelsesperiodene, men uten at dette medfører at kursene legges senere i perioden. Eventuelt kan kursdeltagerne på kveldstid beordres til gruppearbeid m m knyttet til temaer i grunnkurset.

Departementets syn bes gjort kjent i fellesutvalget.»

Ombudsmannen har også i år mottatt møtoreferanter fra kontaktutvalgenes møter og landsutvalgets møter.

Som tidligere har Ombudsmannen, kontorsjefen og nemndas medlemmer holdt orienteringer om ombudsmannsordningen på en lang rekke tillitsmannskurs ved avdelingene.

Tillitsmannsutvalgene har som tidligere sendt referater fra sine møter. De tall som refereres nedenfor er bygget på referater fra møter i fellesutvalgene.

Hæren	26	(27)	utvalg med	181	møter	(190)
Sjøforsvarets landstasjoner	12	(17)	utvalg med	65	møter	(73)
Fartøyer	3	(3)	utvalg med	15	møter	(19)
Luftforsvaret	17	(16)	utvalg med	82	møter	(77)
	58	(63)	utvalg med	343	møter	(359)

Tallene for 1988 i parentes.

Utvalgene har i år behandlet 2 409 saker (2 259) som fordeler seg slik på forsvarsgrene:

Hæren	1 348	(1 338)
Sjøforsvarets landstasjoner ...	390	(398)
Fartøyer	96	(72)
Luftforsvaret	575	(451)

Fordelingen på de enkelte saksområder er følgende:

1. Beordring, overføring m v, dimittering	17	(23)
2. Kommandert tjeneste	222	(236)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	229	(23)
4. Uniformer m v	111	(95)
5. Underbringelse	333	(297)
6. Forpleining og hygiene	119	(110)
7. Permisjoner	62	(65)
8. Kantiner	2	(0)

9. Velferd	610	(577)
10. Idrett	71	(49)
11. Kommunikasjoner	78	(76)
12. Økonomiske forhold	36	(24)
13. Sosial- og sykesaker	18	(22)
14. Forsvarets skolevirksomhet .	10	(4)
15. Sivilopplæringen	45	(41)
16. Tillitsmanns- og ombuds- mannsordningen	390	(247)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjef	256	(247)

Økonomiske forhold

Det er behandlet 2 saker i denne gruppe.

Etter anmodning fra Forsvarsdepartementet har nemnda avgitt bemerkninger til NOU 1989:3 (godtgjøringsystemet for vernepliktige mannskaper). Utredningen var et resultat av Soldatgodtgjøringsutvalgets arbeid.

Foruten å kommentere utvalgets konkrete anbefalinger til omlegging av de økonomiske ordninger, fremholdt nemnda følgende som sitt prinsipielle syn på godtgjøringsystemet:

«Ombudsmannen og nemnda slutter seg til soldatgodtgjøringsutvalgets prinsipielle betraktninger om militærtjenesten som en samfunnsplikt og en samfunnsrett som det ikke skal ytes arbeidslønn for. Med dette prinsipielle utgangspunkt mener nemnda at man bør holde fast ved den ordning at Stortinget fastsetter satsene for de ytelser som skal utbetales i tilknytning til vernepliktstjenesten. I betraktning av at militærtjenesten ikke hviler på et ansettelsesforhold, men på en lovbestemt tjenesteplikt, må det aksepteres at de økonomiske ytelser fastsettes uavhengig av inntektsutviklingen for yrkesaktive lønnstakere. Da soldatene heller ikke kan betraktes som sammeligbar gruppe med pensjonistene antar nemnda at det også kan anføres grunner for at man heller ikke kan legge pensjonistenes velferdsutvikling til grunn ved vurderingen av hvilke ytelser som bør tilkomme de vernepliktige. Også ulike rabattordninger og servicetilbud i lokalsamfunnet kan skape ulike støttebehov blant soldatene, varierende etter tjenestested og avstand fra hjemmet. Disse forhold tilsier, etter nemndas vurdering, at Stortinget fortsatt bør ha anledning til å fastsette satsene for de økonomiske ytelsene etter en skjønnsmessig behovsvurdering.

Prisutviklingen for de mest aktuelle varer og tjenester bør kunne gi verdifull veiledning ved denne skjønnsmessige vurdering.

Nemnda har merket seg, og er enig med utvalget i, at godtgjøringsordningene

- må oppfattes som rettferdige
- må ivareta visse likhetsprinsipper
- må inneholde elementer som ivaretar den forsørgelsesplikt og det omsorgsansvar som soldaten har under tjenesten
- må sikre at mannskapene skal kunne beholde sin bolig under tjenesten
- skal kunne administreres til soldatens beste, raskt og med minst mulig kostnader.

Nemnda vil også peke på den betydning det har for mannskapenes trivsel at godtgjøringsordningene oppleves som rimelige og rettferdige.

«Således vil godtgjøringsordningene også ha en indirekte betydning for effektiviteten i den daglige tjeneste.»

Nemnda uttalte til slutt:

«Avslutningsvis ønsker nemnda å påpeke behovet for grundigst mulig informasjon om plikter og rettigheter under militærtjenesten. I sin kontakt med de vernepliktige opplever såvel Ombudsmannen som nemnda stadig kritikk over manglende eller forsinket informasjon om de ulike stønadsordninger. Erfaringene tyder på at ytterligere informasjonstiltak under sesjon og ved innkalling og innrykk er nødvendig. Bedre informasjon også om ombudsmannsordningen bør inngå som et ledd i slike utvidede informasjonstiltak.»

En vernepliktig var av politiet ilagt et forelegg på 24 dagers vaktarrest for ulovlig fravær under førstegangstjenesten. Under avsoningen i et arrestlokale ved en av våre militære avdelinger hadde han fått vite at Forsvarets regler ikke ga ham rett til noen døgngodtgjørelse slik soningsfanger i sivile fengsler får. I sitt brev til Ombudsmannen skrev klageren bl a slik:

«Under denne soning får jeg ingen godtgjørelse hverken fra Forsvaret eller politiet og synes dette er noe merkelig. Hadde jeg sonet en dom f. eks. i X hjelpefengsel ville jeg fått kr. 18,70 pr dag. Da det synes som om jeg o like-sinnede her «faller mellom to stoler» ber jeg derfor om hjelp til å få fastslått hvem som har ansvar når vi soner slik vaktarrest.»

Vedkommende militæravdeling uttalte bl a følgende i sakens anledning:

«Regimentet kan bekrefte de opplysninger som er gitt i brevet. Det synes urimelig at ingen godtgjørelse utbetales ved soning på lik linje med det som gis ved sivile fengsler.»

Ombudsmannen kjente til at klagesaken berørte et uavklart forhold mellom Forsvarsdepartementet og Justisdepartementet, men fant likevel grunn til å anmode om FDs uttalelse til saken. Ombudsmannen skrev slik:

«Ovennevnte som soner 24 dagers vaktarrest etter ilagt forelegg vedrørende ulovlig fravær under førstegangstjenesten i 1987, har i brev av 14 d m bedt om min bistand for å få fastslått hvilken etat som er ansvarlig for bl a utbetaling av økonomisk godtgjørelse under soningen.

I brev fra regimentet av 15 d m ses opplyst at regimentet finner det urimelig at det ikke blir utbetalt godtgjørelse på linje med det som gis i sivile fengsler.

Det omtalte spørsmålet synes i en del tilfeller å foranledige usikkerhet både innen Forsvaret og Politiet ved begjæring om arrestlokale. Dessuten hevder gjerne den sonende at

manglende utbetaling av tjenestetillegg eller annen godtgjørelse representerer en skjerpelse av straffen.

Med håp om en snarlig avklaring av den eksisterende usikkerhet bes FD, evt i samråd med Justisdepartementet, vennligst avgi en uttalelse i tilknytning til nærværende sak.»

Fra FD innløp følgende svar:

«For innsatt som soner foreleggsstraff i militært arrestlokale faller tillegg og godtgjørelse bort for vernepliktige etter Fredsregulativets punkt 1.4.4.

I spørsmålet om hvem som skal utrede dagpengesatsen etter Fængselsloven for den innsatte er det fortsatt uenighet mellom Justisdepartementet og Forsvarsdepartementet.

Kriminalomsorgsavdelingen har imidlertid innbudt til drøfting av problemet 28 april 1989 mellom de berørte parter - Forsvaret og Fængselsstyret - i håp om å finne en tjenlig løsning.»

Ombudsmannen er gjort kjent med at heller ikke det av departementet omtalte møte førte til noen avklaring av det uløste problem.

Etter dette vil nemnda anbefale at dette spørsmål tas opp til prinsipiell avklaring på politisk nivå.

Sykesaker

Det er i år behandlet to saker under denne gruppe, hvorav en sak fra foregående år.

Fra et ektepar mottok Ombudsmannen i oktober 89 følgende brev:

«Vi viser til tidligere telefonhenvendelser og korrespondanse angående skredkatastrofen i Vassdalen. Helt siden 5. mars 1986 da vår familie ble så hardt rammet av katastrofen, har vi spurt etter en instans som kunne tale ofrenes sak. En instans som kunne fremme de mange spørsmål som utredninger, etterforskning og ulike rapporter ikke gir svar på, og som fortsatt plager oss som mistet en sønn i Vassdalen.

Ombudsmannen har tidligere bekreftet at han representerer de som omkom i Vassdalen. Vi ønsker å sende en skriftlig henvendelse om konkrete spørsmål ingen til nå har gitt oss svar på. Siden vi ikke kjenner ombudsmannsordningen vil vi ved denne henvendelse be om informasjon om de muligheter og begrensninger som ligger i ombudsmannens instruks og retningslinjer, generelt og i forhold til en sak som denne.

Etter at vi har fått tilsendt kopi av instruks og retningslinjer, vil vi forhåpentligvis være i stand til å utforme en slik henvendelse til ombudsmannen.

Vi vet ikke om Ombudsmannen for Forsvaret opererer med foreldelsesfrister slik Sivilombudsmannen gjør. I så fall må Ombudsmannen ta hensyn til dette brevets dato, når den endelige henvendelsen kommer.»

Brevet ble besvart slik:

«Det vises til Deres brev av 23 okt d å, idet jeg forstår at De har mange spørsmål som føles ubesvarte i forbindelse med ulykken i Vassdalen i mars 1986.

På Deres anmodning vedlegges en orientering om ombudsmannsordningen i Forsvaret, samt et eksemplar av ombudsmannsnemndas innberetning til Stortinget for 1988, hvor instruks for nemnda er gjengitt i vedlegg 1 til beretningen.

Jeg er ikke kjent med hvilke konkrete forhold De søker nærmere belyst, men generelt kan opplyses at Ombudsmannens oppgave er på Stortingets vegne å vurdere forhold hvor militært personell skulle klage over et forvaltningsvedtak eller behandlingsmåte fra militære myndigheters side, med sikte på en så vidt mulig lik og rettferdig behandling av personellet. Ombudsmannen har således ikke adgang til å behandle en klage over et forhold som Stortinget eller Odelstinget allerede har tatt standpunkt til, og tilsvarende gjelder for avgjørelser truffet i Statsråd.

Domstolenes avgjørelser er også unntatt fra Ombudsmannens adgang til å overprøve, og således at det ikke kan foregå noen parallell behandling av samme sak for domstolene og for Ombudsmannen.

Under Ombudsmannens saksbehandling opptrer han ikke som en partsrepresentant, men som en ekstraordinær klageinstans som foretar en upartisk og objektiv vurdering av de påklagede forhold, dvs en prøvelse av saksbehandlingen ved de ordinære forvaltningsmyndigheter og eventuelt klageinstanser.

Når det gjelder Deres spørsmål om foreldelse kan opplyses at det i regelen gjelder 1 års klagefrist for Ombudsmannen, regnet fra den endelige forvaltningsavgjørelse eller det påklagede forholdet. Ombudsmannen er imidlertid ikke avskåret fra å ta en sak opp til behandling etter at den alminnelige fristen er utløpt, dersom han etter sakens karakter og forholdene forøvrig skulle finne særlig grunn til det.

Jeg håper at ovenstående generelle orientering og det vedlagte materialet kan gi svar på Deres spørsmål hva angår Ombudsmannens virksomhet.»

Noe ytterligere foreligger ikke i sakens anledning.

Sosiale saker

Det er behandlet 26 saker i denne gruppe i 1989 som er det samme som i 1988.

Som det fremgikk av innberetningen for 1988 ble avgjørelsen endret i klagerens favør i 8 av fjorårets 26 saker. Av årets 26 saker har klagebehandlingen kun i tre tilfeller medført endret avgjørelse. Dette kan være indikasjon på en mer restriktiv vurdering av stønadssøknader til billånsrenter. Det kan bli nevnes at FD på prinsipielt grunnlag har avvist stønadssøknader til billånsrenter når bilen ikke er registrert i soldatens eget navn. FD har også på prinsipielt grunnlag motsatt seg stønad til billånsrenter i tilfeller hvor søkeren er tilknyttet bedriften som lærling på lærekon-

trakt. Begrunnelsen er at ingen lærling kan forpliktes av arbeidsgiveren til å holde egen bil. Fra 1 jan 1990 er mulighetene for å oppnå stønad til billånsrenter ytterligere begrenset, idet Forsvaret fra denne dato ikke lenger normalt gir stønad til yrkesnødvendig bilhold for kjøring mellom bosted og arbeidsplass.

Ombudsmannen har funnet å måtte ta denne mer restriktive stønadspraksis til etterretning, idet reglene forutsetter at sosial stønad innvilges etter en skjønnsmessig behovsvurdering.

Flere av sakene i denne gruppe gjelder klage over avslag på stønad til renter på lån til formål som faller utenfor Forsvarets stønadsregler.

Det er grunn til å merke seg at klagesakene i denne gruppe i 1989 utgjør ca 24 % av det samlede antall klagesaker. Den tilsvarende andel i 1987 var 9 %. Dette kan tyde på at soldatenes problemer under tjenesten i stigende utstrekning knytter seg til de økonomiske forpliktelser de har pådratt seg før militærtjenesten.

En vernepliktig hadde uten hell forsøkt å oppnå sosial stønad til dekning av renter på lån til anskaffelse av yrkesnødvendig bil. I sin klage til Ombudsmannen fremholdt klageren at han uten stønad ikke hadde noen muligheter for å kunne beholde bilen. Den yrkesmessige forbindelse til bilanskaffelsen ble oppgitt å være et behov for egentransport fra hjemmet til bostedet for en psykisk utviklingshemmet han et par ettermiddager i uken hadde vært støttekontakt for. Nærmere undersøkelser i saken viste også at det hersket usikkerhet med hensyn til om han ville fortsette som støttekontakt etter endt militærtjeneste. Det var på det rene at klageren ikke var avhengig av egen bil i forbindelse med stillingen hos sin hovedarbeidsgiver.

Myndighetene holdt fast ved sitt avslag. Ombudsmannen skrev slik til klageren:

«Etter gjennomgåelse av sakens dokumenter må først bemerkes at det ikke foreligger noen bestemmelse som gir en ubetinget rett til å få dekket renteutgifter til billån, selv om det riktignok på bestemte vilkår og etter en skjønnsmessig behovsvurdering kan bli tilstått hel eller delvis rentestønad vedr lån til yrkesnødvendig bil. Etter gjeldende bestemmelser er det bl a et vilkår at bruk av egen bil i arbeid er en del av ansettelsesvilkårene, og det forutsettes at mannskapet skal fortsette i samme arbeidsforhold etter førstegangstjenesten.

Etter Deres begrunnelse for søknaden om sosial stønad, i relasjon til en så vidt mulig lik praktiseringen av bestemmelsene, kan jeg ikke se noen grunn til å rette kritikk mot avslaget fra de militære myndigheter, herunder med hensyn til vurderingen av yrkesnødvendig bil i relasjon til Deres bi-arbeide som støt-

tekontakt for en psykisk utviklingshemmet. Forøvrig sees bilen registrert på Deres navn den 14/2-89. Bi-arbeidet som støttekontakt for den omtalte gutten sees å være skjedd i perioden 1/6-88 - 1/7-89.

Jeg kan således ikke se at Forsvaret har truffet sitt vedtak på et feilaktig grunnlag eller at De er blitt urettmessig eller ulikt behandlet i relasjon til de gjeldende regler.»

En vernepliktig ønsket Ombudsmannens bistand til å få omgjort et avslag på søknad om sosial stønad til dekning av billånsrenter. Avslaget var begrunnet med at den angjeldende bil som låneopptaket knyttet seg til var innregistrert i klagerens brors navn. Klageren fremholdt imidlertid at det var han selv som var den faktiske eier av bilen, og at lånet var opptatt i eget navn. At bilen var blitt innregistrert i brorens navn hadde bare forsikringsøkonomiske forklaringer, opplyste klageren som mente at dette ikke burde ha noen betydning for stønadsspørsmålet.

Saken ble gjenstand for ny behandling i Forsvarsdepartementet som på prinsipielt grunnlag fastholdt avslaget.

Ombudsmannens avsluttende brev til klageren hadde følgende ordlyd:

«Ved brev av 19 d m er jeg underrettet om at Forsvarsdepartementet etter fornyet vurdering har fastholdt sitt tidligere avslag på Deres søknad om rentestønad. Departementet viser til sitt prinsippvedtak i brev av 15 feb 1988 hvor det bl a heter:

«Det forekommer at mannskaper av forskjellige årsaker ikke har bil registrert i sitt eget navn. Det stilles derfor krav om dokumentasjon av vognkort som bekreftelse på eierforholdet.

Forsvarsdepartementet finner det hverken riktig eller mulig å foreta noen skjønnsmessig vurdering av søknadene i de tilfelle mannskapet ikke har bil registrert i sitt egen navn.»

Departementets avgjørelse i Deres sak er således i samsvar med den praksis som følges i søknadstilfeller der kjøretøyet er innregistrert og forsikret i annens navn.

Avgjørelsen antar jeg også er best i samsvar med Bilansvarslovens § 15 som forutsetter at eieren har forsikret kjøretøyet. På denne bakgrunn finner jeg intet å bemerke til den avgjørelse som er truffet.»

På vegne av sin vernepliktige sønn skrev et foreldrepar et lengre klagebrev til Ombudsmannen. Likelydende brev var også sendt Forsvarsministeren, Justisministeren og Forsvarets overkommando.

Brevet inneholdt en generell klage mot våre militære myndigheter for manglende informasjon om de begrensede muligheter for stønad fra Forsvaret til dekning av billånsrenter.

De klagende foreldre skrev bl a slik:

«Da innkallingsordren kom – ble forsvaret gjort kjent med vår sønns økonomiske forpliktelser til det sivile samfunn. Korrespondansen skjedde med X Hovedflystasjon.

Mange unge gutters store drøm er å skaffe seg jobb, tjene penger for å kunne kjøpe seg bil. Denne drømmen hadde også vår sønn, og den gikk i oppfylldelse.

Forsvaret er nå i ferd med å «slå han til bakken» ved at han ufrivillig er fratatt muligheten til å tjene penger for å oppfylle sine økonomiske forpliktelser.

Med hvilken rett har forsvaret til å utøve denne makt overfor han? De militære myndigheter er medansvarlig i den oppståtte situasjon.

Da han som ung gutt ble innkalt til sesjon - mottok han ikke den meget viktige informasjon om at han i de nærmeste årene av sitt unge liv - ikke måtte sette seg i økonomiske forpliktelser. Denne form for informasjon må da forsvaret være forpliktet til å gi til alle personer som de på et senere tidspunkt skal overta ansvaret for. Informasjonen fikk han sammen med innkallelsen ca 2 år senere.

Dette synes vi er helt meningsløst.

De militære myndigheter må da være klar over at ungdom med sunne interesser ikke bekymrer seg over framtiden - i den forstand at de reflekterer over sin situasjon da de ev. må avtjene «borgerplikten».

I mangel av tidlig informasjon, er det for lettvint med et ev. utsagn fra forsvarets side om at ungdommen alene i de fleste tilfeller får ta ansvaret for sin økonomiske situasjon på innkallingsdagen.

Når forsvaret delvis umyndiggjør unge mennesker - må man samtidig ta konsekvensen av hva et kortvarig formynderskap innebærer. I en 3 til 4 års-periode har forsvaret delvis myndighet over andre mennesker, og da må det være et minimumskrav og forpliktelse fra ansvarlig militært hold at alle viktige detaljer blir presentert på 1. dags kontakt, sesjonsdagen.

Økonomiske anliggender er et av de viktigste.

Skal vår sønns «borgerpliktjeneste» påføre han ytterligere økonomisk byrde? Dette blir tilfelle i henhold til vedlagte kopi av brev til NN Finans A/S.

Med hvilken rett har forsvaret til å påføre han denne økonomiske belastning? Når hans tjenestetid er omme har forsvaret påført han en gjeldsbyrde på ca. kr. 16 000. Situasjonen er blitt en meget sterk psykisk belastning både for vår sønn, min kone og meg.

For å normalisere forholdet ser vi i dag kun to mulige løsninger.

- 1: Forsvaret er medansvarlig p.g.a. manglende informasjon på det rette tidspunkt, sesjonsdagen - og bør derfor innrømme han nødvendig rentestøtte, med virkning fra 1. mai 1989. Terminene er den 3. i hver mnd.
- 2: Vår sønn dimiteres, slik at han selv kan ta hånd om sine økonomiske forpliktelser til den sivile samfunn - og at han i stedet blir overført til hjemmevernet.»

For sitt vedkommende fant Ombudsmannen på dette stadium i saken å måtte besvare henvendelsen slik:

«Det vises til Deres brev av 18 jun d å i anledning klage og forslag til mulige løsninger vedrørende økonomiske problemer for Deres sønn NN under førstegangstjenesten.

Jeg har notert meg Deres anførsler, men i samsvar med gjeldende praksis må de omtalte spørsmål primært bli å behandle av de ordnære militære myndigheter.

Etter utfallet av de militære myndigheters behandling, og eventuelt ankebehandling, har et mannskap adgang til å be om Ombudsmannens vurdering av en konkret sak. Ombudsmannen treffer imidlertid ingen avgjørelser, men har rett til å utøve kritikk og rette henstillinger til militære myndigheter dersom et mannskap skulle være utsatt for en urettmessig eller urimelig behandling i relasjon til gjeldende bestemmelser og etter prinsippet om en så vidt mulig lik behandling av mannskapene.

I henhold til ovenstående ser jeg foreløpig ikke grunn til å foreta spesielle tiltak hva angår den konkrete saken. Skulle Deres sønn se behov for min bistand etter de militære myndigheters behandling av saken, kan han sende meg et komplett sett kopier av sakens dokumenter sammen med hans eventuelle ytterligere bemerkninger.»

Ombudsmannen har senere ikke mottatt noen konkretisert klage i forbindelse med denne saken.

På vegne av sin mann, tjenestegjørende soldat - rettet en ung frue sterk kritikk mot Forsvarets angivelige sendrettede saksbehandling. Klageren viste til at det tross utallige telefoniske purringer ikke hadde vært mulig å få frem noen avgjørelse i mannens bostøttesak. Søknad med nødvendige dokumentasjoner var innlevert til rekruttskoleavdelingen for 4 måneder siden.

Med unntak av forsørgerbidraget hadde familien ikke mottatt noen stønad til dekning av strøm, husleie, renter og avdrag o l - skrev klageren som hevdet at familien nå var i en fortvilet økonomisk situasjon.

Klageren opplyste også at flere av mannens medsoldater var i samme situasjon. Årsaken skulle være at dokumentene visstnok var kommet på avveie under behandlingen ved rekruttskoleavdelingen.

Ombudsmannens saksbehandling kom i det vesenelike til å foregå telefonisk, hvorefter han kunne avslutte saken med følgende brev til klageren:

«Av tidshensyn har jeg telefonisk drøftet Deres sak med Forsvarets overkommando/Velferdstjenesten, hvorunder jeg har fått opplyst at NNs stønadssak nå vil bli søkt klarlagt hurtigst mulig. Det er opplyst at utbetalingen av berettiget stønad vil kunne påregnes i nærmeste fremtid.

Forsvaret har beklaget den forsinkede saksbehandlingen som etter det opplyste skyldes svikt i rutinene og stort arbeidspress. Om nødvendig kan De eller Deres mann kontakte meg senere.»

En vernepliktig tilskrev Ombudsmannen etter å ha fått avslag i Forsvarsdepartementet på en søknad om stønad til dekning av renter på lån til yrkesnødvendig bil.

Klagerens saksdokumenter inneholdt til dels motstridende opplysninger om hans ansettelsesforhold til arbeidsgiveren. I sin første søknad hadde klageren opplyst at han var tilknyttet bedriften som lærling. Senere opplysninger gikk imidlertid ut på at han var å betrakte som ordinær hjelpearbeider i bedriften. Til tross for skriftlige og telefoniske anstrengelser lyktes det ikke å få nærmere dokumentasjon for hans formelle tilknytning til bedriften.

Ombudsmannen fant likevel å ville gi FD anledning til fornyet vurdering av stønadssaken og skrev slik til departementet:

«Ovennevnte mannskap har i brev av 19 f m bedt meg vurdere hans sak etter avslag på søknad om rentestønad til yrkesnødvendig bil, idet FD ikke kan akseptere at læringer må ha egen bil for å skjøtte sitt arbeide.

Etter gjennomgåelse av sakens dokumenter og etter telefonsamtale med mannskapet den 25 f m må opplyses at jeg finner mannskapets faktiske ansettelsesforhold hos arbeidsgiveren ved fremmøte til førstegangstjeneste meget uklart. Jeg har derfor anbefalt mannskapet å søke bedre belyst bl a hans rettsstilling overfor arbeidsgiveren, hvorefter jeg har tatt en ytterligere redegjørelse fra mannskapets far dat 27 f m.

Fremdeles virker ansettelsesforholdet uklart, og spesielt i relasjon til gjeldende regelverk om bedrifters og lærlingers rettigheter og plikter.

Mannskapet hevder riktignok å ha inngått en lærlingekontrakt med sin arbeidsgiver samtidig som han skulle påbegynne førstegangstjenesten. Det er kun fremlagt utdrag av en «kladd» til kontrakt som ikke er undertegnet av begge parter og hvor kontraktsvilkårene for øvrig virker meget uklare.

På bakgrunn av det ovenstående har jeg ikke et tilstrekkelig opplyst grunnlag for å kunne bedømme hvilket faktisk ansettelsesforhold som gjelder mellom mannskapet og hans arbeidsgiver, bortsett fra at han angivelig har vært ansatt fra 28 sep 1987.

Vedlagt følger sakens dokumenter, idet FD bes vennligst avgi en uttalelse for min nærmere vurdering av saken.»

Departementet fastholdt sitt avslag og besvarte henvendelsen slik:

«Forsvarsdepartementet er i likhet med Ombudsmannen av den oppfatning at det «utkast» til lærekontrakt som foreligger er meget uklart.

Foruten mannskapets egen bekreftelse, har arbeidsgiver i brev av 30 mai 89 bekreftet at lærekontrakt er inngått. Det er derfor ved departementets avgjørelse lagt til grunn at mannskapet begynner som lærling etter endt militærtjenesten.»

Saken ble deretter avsluttet med følgende brev fra Ombudsmannen til klageren:

«Det vises til deres brev av 19 sep d å hvor De ber om min vurdering med hensyn til anførselen om et ubegrunnet avslag på søknaden om rentestønad.

Når det gjelder regler for tilståelse av renter på lån vises til orientering gitt i telefonsamtale den 25 sep d å. Det foreligger således ingen bestemmelser som gir en ubetinget rett til å få dekket renter på billån. Etter regler om sosial hjelp kan det imidlertid på bestemte vilkår bli tilstått rentestønad på lån til yrkesnødvendig bil etter en skjønnsmessig behovsvurdering.

Jeg har forelagt saken på nytt for FD, hvorefter jeg i brev av 13 okt d å er blitt meddelt at FD ved avgjørelsen av søknaden har lagt til grunn at De skal begynne som lærling etter endt militærtjeneste.

Som tidligere opplyst finner jeg vilkårene i Deres faktiske ansettelsesforhold hos arbeidsgiver meget uklart, og redegjørelsen i brev fra Deres far dat 27 sep d å kan ikke sees å belyse ansettelsesforholdet. Jeg må derfor bygge på Deres redegjørelse, bekreftet av NN i brev av 30 jan 89, hvorefter De skal arbeide som lærling i henhold til vilkår etter lærekontrakt etter endt førstegangstjeneste.

Som tidligere opplyst har FD på et prinsipielt grunnlag ikke akseptert at læringer må ha yrkesnødvendig bil i relasjon til Forsvarets regler om sosial stønad. På bakgrunn av det ovenstående kan jeg derfor ikke se at De er blitt urettmessig eller urimelig behandlet i relasjon til en så vidt mulig lik behandling av mannskaper som søker sosial hjelp.»

En vernepliktig ønsket Ombudsmannens bistand i forbindelse med «en noe vanskelig» bostøttesak. Soldaten hadde søkt om bostøtte i samsvar med en husleieavtale som var inngått noen måneder før påbegynt førstegangstjeneste. Etter denne avtale hadde han forpliktet seg til en månedlig husleie på kr. 5 500. Hans sivile nettolønn var oppgitt til ca kr. 6 500 pr mnd. Om de høye bokostnader forklarte klageren at han etter en periode som husløs hadde følt seg tvunget til å inngå den angjeldende leieavtale. Et depositum på kr. 16 500 hadde han skaffet til veie ved lån av sin bestemor. Pga manglende innbetaling av husleien var leiekontrakten misligholdt fra begynnelsen av. Kort tid etter påbegynt militærtjenest var han således blitt kastet ut av leiligheten.

Det deponerte beløp på kr. 16 500 var gått med til delvis dekning av påbeløpt, men ubetalt, husleie. Han befant seg fortsatt i stor husleiegjeld til husverten som han håpet Forsvaret kunne hjelpe ham med.

I mellomtiden hadde han skaffet seg samboer som hadde hjulpet ham med et nytt bosted. For dette boforholdet var han i samsvar med reglene innvilget bostøtte for 50 % av kostnadene.

Etter at nødvendige opplysninger var inn-

hentet ønsket Ombudsmannen en nærmere redegjørelse fra FD. I brev av 29 mai 1989 opplyser FD følgende:

Av sakens dokumenter fremgår det at husleiekontrakten ble misligholdt allerede fra inngåelse 15 juni 88, og mannskapet hadde derfor en husleierestanse på kr 16 500 ved fremmøte vil tjeneste. På denne bakgrunn ble han varslet om utkastelse.

Opplysningene som foreligger tyder på at han ikke hadde økonomisk evne til å oppfylle vilkårene i leiekontrakten.

Forsvarsdepartementet fant at forannevnte forhold ikke kunne danne grunnlag for botillegg fra Forsvaret.

På grunnlag av de opplysninger som fremkommer i mannskapets brev av 10 mai 89 m h t familiesituasjonen, vil departementet anbefale at han søker Forsvarets hjelpefond om engangsstønad. Samboerens graviditet må i tilfelle dokumenteres.»

Som avslutning av saken skrev Ombudsmannen slik til klageren:

«Det vises til Deres klage i brev av 10 mai d å vedrørende ovennevnte sak.

Jeg har forelagt saken på nytt for Forsvarsdepartementet og viser til FDs uttalelse gitt i brev av 29 mai d å, hvorav kopi vedlegges.

Etter gjennomgåelse av sakens dokumenter legges til grunn at leieforholdet var kontraktsmessig inngått fra 15/6-88 - 1/6-89.

Husleiekontrakten ble straks misligholdt, dvs før De møtte til førstegangstjenesten, hvoretter De ble utkastet fra leiligheten. Det er således ikke tale om evt stønad for opprett-holdelse av et eksisterende boforhold.

Når det gjelder søknad om botillegg vedrørende Deres nye bosted sammen med samboer, sees at De er blitt innvilget bostillegg med 50 %, noe som synes å være i samsvar med gjeldende bestemmelser.

Etter det som er opplyst i relasjon til gjeldende bestemmelser, ser jeg ingen grunn til å rette kritikk mot myndighetenes vurdering av Deres søknad.

Jeg vil imidlertid henlede oppmerksomheten mot FDs anbefaling om søknad på stønad fra Forsvarets hjelpefond.»

Forsvarets skolevirksomhet

Det er behandlet 4 saker i denne gruppe.

En befalsaspirant klaget til Ombudsmannen over påstått manglende koordinering av søknader til Forsvarets skoler. Denne manglende koordinering mente klageren i hans tilfelle hadde ført til at han nå sto uten noen alternativ elevplass. Klageren skrev bl a slik til Ombudsmannen:

«Iflg. opplysninger fra FRO på Akershus både telefonisk og ved flere gangers personlig fremmøte var den korrekte måten å sende inn kun 1 søknad til Forsvarets Skoler. 1., 2. og 3. alternativ ville bli koordinert. Søknad ble sendt inn i januar 1989.

Jeg ble uttatt til tester ved Flygeskolen, men gikk ut ved testen i juni. Mine andre al-

ternativer ble aldri vurdert ved andre skoler i Forsvaret. - - - - -

Ved samtaler med andre under testen på NN, viser det seg at de som ønsket opptak på Forsvarets (Befals)skoler hadde sendt inn flere søknader.

Spørsmålet er: er det rett at en som følger korrekt fremgangsmåte skal bli «straffet»? På søknaden til militære skoler står det: «Hvis jeg ikke blir tatt opp ved ovennevnte skole, søker jeg opptak ved et av disse alternativer:»

Da det sterkt nærmet seg tiden for nytt opptak ved den ene av klagerens prioriterte befalsskoler, ble saken telefonisk drøftet med skolen. På vegne av Forsvaret beklaget vedkommende skolesjef det inntrufne og meddelte at klageren ville være velkommen til opptaksprøver den påfølgende uke.

Ombudsmannen kunne deretter avslutte saken med følgende brev til klageren:

«Som meddelt pr telefon har skolesjefen ved Befalsskolen tilbudt Dem plass for elevopptak med fremmøte innen 4 juli d å kl 0800.

Jeg anser med dette Deres klagesak som bortfalt og ønsker til lykke i forbindelse med opptaksprøvene.»

En elev ved en av Luftforsvarets skoler var frabeordret skolen som følge av inndratt sikkerhetsklarering. Årsaken til den tapte sikkerhetsklarering var at befalseleven var tatt for et tilfelle av ulovlig fotografering på flyplassområdet.

I sin anke over frabeordringen hadde klageren vist til at han hadde innhentet muntlig tillatelse til fotograferingen fra en navngitt kaptein og at såvel norske som allierte offiserer hadde fotografert ved samme anledning. Klageren var anmeldt for ulovlig fotografering av allierte troppetransportfly under besøk ved flystasjonen.

Etter klagerens opplysninger hadde fotograferingen sammenheng med at han hadde foto som hobby og at han var spesielt interessert i fly. Da han først hadde innhentet muntlig tillatelse til fotograferingen mente han å ha handlet i god tro. Etter disse omstendigheter påsto klageren at det var helt urimelig å berøve ham for utdanning og yrke for «disse bagatellmessige forhold».

På vegne av klageren innhentet Ombudsmannen en nærmere redegjørelse for saken fra sikkerhetsstaben som i et brev til klageren med kopi til Ombudsmannen, kunne opplyse følgende:

«Din anke av 30 jun 89 er i skriv av 7 jul 89 fra Ombudsmannen for Forsvaret oversendt Forsvarets overkommando/Sikkerhetsstaben til behandling.

Alle saksdokumenter vedr din overtredelse av fotoforbudet på NN flystasjon ble av sta-

sjonen oversendt Politimesteren i X 20 jun 89, med anmodning om vurdering og evt påtale etter Lov om forsvarshemmeligheter § 3 nr. 1. Dette er gjort etter tilråding fra Krigsadvokaten for Y.

Annulleringen av din sikkerhetsklarering har sammenheng med overtredelsen av fotoforbudet. En revurdering av klareringen vil ikke bli foretatt før det foreligger en avgjørelse fra påtalemyndighet eller domstol. FO/S vil på dette tidspunktet bare konstatere at det er uoverensstemmelser mellom de forklaringer du har avgitt og det som foreligger fra de offiserer som har hatt befatning med saken.

Om ønskelig kan Ombudsmannen for Forsvaret gå gjennom det materiale som foreligger i FO/S. Saken vil forøvrig bli forelagt Kontrollutvalget for overvåkings- og sikkerhetstjenesten på første ordinære møte, som er berammet til 4 sep 89.»

Da saken således var bragt inn for rettslig behandling, fant Ombudsmannen å måtte stille i bero sin videre behandling av den foreløpig annullerte sikkerhetsklarering. Ombudsmannen kjenner ikke resultatet av påtalemyndighetens behandling av saken.

Vervede og kvinner

Det er behandlet fire saker i denne gruppen i 1989. Gruppen omfatter foruten ordinært vervet personell (grenaderer) også kvinner som utfører frivillig militærtjeneste. Tre av årets klagesaker i denne gruppe av mottatt fra kvinnelig personell.

En kvinnelig befalsskoleelev klaget til Ombudsmannen etter å ha blitt frabeordret skolen pga styrkkarakter i faget «Militært forhold». Frabeordringsvedtaket hadde hun anket inn for overordnet myndighet, men var likevel henvist til å forlate skolen før resultatet av ankebehandlingen foreslå.

Ombudsmannen tok kontakt med befalsskolen som samtykket i foreløpig tilbakekallelse av frabeordringsvedtaket inntil ankesaken var ferdigbehandlet. Ombudsmannen har ikke hørt mer i sakens anledning.

En kvinnelig befalelev som etter strykarakter i et par fag var fratatt sin elevplass, innklaget sammen med sin far saken for Ombudsmannen.

I partens saksfremstilling ble det fremført omfattende kritikk mot den angjeldende befalsskole. Skolen ble bebreidet for manglende oppfølging og veiledning overfor eleven. Det ble også gjort gjeldende at de svake testresultatene hadde sammenheng med sykefravær etter skader pådratt under øvelser. Det ble også antydnet generell uvilje fra skolens side mot kvinnelige elever. Klageren hadde imidlertid

selv avslått et tilbud om å fortsette undervisningen inntil klagebehandlingen var fullført.

Etter å ha foretatt grundige undersøkelser i saken, herunder innhentet deltaljerte uttalelser og kommentarer fra skolesjef og skoleråd, kunne Ombudsmannen konkludere med at det ikke forelå grunnlag for kritikk av skolens handlemåte.

Klageren hadde i mellomtiden søkt og blitt opptatt som aspirant ved en annen befalsskole.

Ombudsmannen ble senere gjort kjent med at klageren hadde konkurrert seg til elevplass ved denne befalsskolen og har senere intet hørt hverken fra klageren selv eller hennes far.

Fra Sivilombudsmannen mottok Ombudsmannen for Forsvaret som rette vedkommende, en henvendelse fra en tidligere soldat som ønsket erstatning for påstått inntektstap etter å ha fått avslag på søknad om FN-tjeneste i UNIFIL-styrkene. Klageren mente seg berettiget til erstatning fordi Forsvaret etter hans antakelse hadde avslått hans engasjements-søknad på «sviktende premisser». Klageren antok at avslaget måtte bygge på en uttalelse fra politiet om at han på søknadstidspunktet var under politietterforskning etter mistanke om ulovlig våpenbruk.

Saken var imidlertid senere blitt henlagt under henvisning til at det ikke forelå noe straffbart forhold.

Da klageren foreløpig ikke hadde tatt opp erstatningssaken med Forsvarets myndigheter, ble klagerens henvendelse besvart slik:

«Jeg har den 10 apr d å motatt til orientering fra Sivilombudsmannen kopi av Deres brev dat 27 mar d å, samt Sivilombudsmannens svar i brev av 7 apr d å i anledning ovennevnte sak.

Den 26 mai d å har jeg forøvrig mottatt Deres brev dat 25 apr d å hvor De ber meg behandle den omtalte saken.

I Sivilombudsmannens nevnte brev til Dem sees opplyst at klagen ikke kan behandles før det er tatt stilling til kravet i forvaltningen, dvs av Forsvarsdepartementet, evt Justisdepartementet for så vidt gjelder politiets handlemåte.

Ombudsmannen for Forsvaret har adgang til å vurdere hvorvidt det er grunn til å rette kritikk mot militære myndigheter, men som opplyst fra Sivilombudsmannen må en slik sak først være behandlet innen det ordinære forvaltningsapparatet.

Etter at saken er ferdig behandlet innen Forsvaret og Forsvarsdepartementet kan De om ønskelig kontakte meg på nytt, og for det tilfellet må De vedlegge fullmakt til å opptre på vegne av klageren.»

Klageren har senere ikke latt høre fra seg.

Befalssaker

Det er i 1989 behandlet 26 saker i denne gruppe mot 28 saker i 1988. I seks av sakene er avgjørelsen endret i klagerens favør.

De fleste klagesaker fra befalet finner en fortsatt i kategoriene engasjement, beordring, avansement og forbigåelser.

I tillegg til de konkrete klagesakene vil nemnda også vise til at befalets tillitsmenn ofte reiser krav om bedring av tjenesteforholdene for de yrkestilsatte under nemndas befaringer ved militæravdelingene.

Om disse spørsmål viser en til det som er anført i nemndas befaringsrapporter senere i denne beretning.

En utskrevet fenrik hadde etter anke til Generalkrigskommissariatet fått avslag på søknad om utsettelse med en 4 uker lang repetisjonsøvelse i februar-mars 1989.

Fenriken, som var ansatt i et revisor-firma, hadde begrunnet sin søknad med et ekstraordinært stort arbeidspress i firmaet i øvelsesperioden. Han viste til at firmaet i samsvar med lover og regnskapsregler var forpliktet til å ferdigstille revisjonsrapporter for sine kunder innen 1. kvartal. Som dokumentasjon for sin søknad fremla klageren følgende uttalelse fra sin arbeidsgiver:

«Vi orienterte i vårt brev av 10. oktober 1988 om våre plikter vis a vis klienter, ligningsvesenet og det offentlige forøvrig. Videre har vi redegjort for den svært vanskelige bemanningssituasjon ved vårt kontor som vil bli ytterligere forsterket dersom vi må kompensere for 1 person i den viktigste tiden av vårt arbeidsår. Vi vil ikke gjenta denne argumentasjon her, men vi vil allikevel tillate oss å presisere følgende:

1. Ligningsmyndighetene har på generell basis strammet inn adgangen for å få utsettelse med innlevering av selvangivelser.
2. Ligningsvesenet har nå med hjemmel i ligningsloven adgang til å erlegge betydelige forsinkelsesavgifter ved for sen innlevering av selvangivelse.
3. På grunn av den generelt vanskelige situasjon i næringslivet kreves et svært høyt presisjonsnivå ved regnskapsavleggelsen for 1988.

NN har en meget selvstendig arbeidssituasjon, (10 års ansettelse hos oss) med utvidet ansvar for en rekke av våre kunder. Han er videre den eneste ved vårt kontor som innehar detaljerte kunnskaper om disse kundene. Uten hans arbeidsinnsats i februar/mars vil vår mulighet til å tilfredsstille de offentlige og almenne rapporteringskrav bli vesentlig vanskeliggjort.

Vi ber derfor igjen om at NN innrømmes tjensteutsettelse fordi:

- a) Det er i det offentlige og vår sterke interesse at alle våre klienter betjenes på en faglig forsvarlig måte, og innenfor fastsatte tidsrammer.

- b) Arbeidet ved vårt revisjonskontor er sterkt sesongbetonet og for mange av våre klienter er perioden februar/mars den eneste tiden av året disse kan betjenes. Det kan i den forbindelse ikke være avgjørende at NN ikke er selvstendig næringsdrivende.
- c) Tap av en medarbeider i vår viktigste periode av året vil medføre ytterligere arbeidsbelastning på en organisasjon som allerede blir belastet maksimalt hva angår tidsforbruk.»

Klageren viste også til et brev fra FD til FO og GKK av 11 mars 1989 om behandling av utsettelsessøknader fra revisorer hvor det bl a heter:

«Revisjonsarbeidet er meget komplekst og forutsetter et nært kjennskap til og samarbeid med klienter gjennom hele året. Arbeidet er avhengig av at lover og påbud til enhver tid følges, herunder at tidsfrister overholdes. Unnlater kan føre til bøter, ekstraskatt og straffeforfølgning. Revisorene kan ikke som andre overlate arbeidet til vikarer, de er avhengig av selv å kunne følge klientenes regnskapsførsel kontinuerlig. Kravene til ansvar og aktsomhet, og derved tilstedeværelse, er særlig stort i forbindelse med avleggelse av årsoppgjør innen lovens frister. Dette dreier seg om perioden 1 januar – 1 april.

Forsvarsdepartementet anmoder om at de forhold som her er nevnt blir tatt i betraktning ved behandling av søknader om utsettelse ved repetisjonsøvinger. Revisorenes forening har selv anført at de ikke ønsker at deres medlemmer skal behandles lempeligere enn andre når det gjelder utøvelse av samfunnsplikter, men har bedt om at det blir tatt rimelige hensyn til deres spesielle arbeidsforhold. Forsvarsdepartementet kan slutte seg til dette, og vil gjerne understreke at den mest prekære perioden er 1 januar til 1 april.

Ovenstående bes meddelt rulleførende enheter og klageinstanser.»

Under Ombudsmannens behandling av saken ble det klarlagt at arbeidssituasjonen i revisjonsfirmaet neppe kunne betegnes som akutt selv om klagerens fravær nok ville medføre visse forsinkelser i arbeidet. Etter også å ha drøftet saken med det innkallende regimentet skrev Ombudsmannen bl a slik til klageren og regimentet:

«Jeg har forståelse for klagerens vanskelige situasjon, selv om jeg ikke ser grunnlag for å hevde at han er blitt urettmessig eller åpenbart urimelig behandlet i relasjon til øvrige søkere med tungtveiende grunner for utsettelse.

Dersom personellsituasjonen etter fremmøte til øvelsen skulle tillate det, vil jeg imidlertid anbefale X å vurdere saken på nytt med sikte på et evt tiltak for å redusere klagerens problemer, eks ved innvilgelse av permisjoner.

For øvrig kan jeg ikke se at det foreligger et slikt grunnlag at saken kan foranledige noen ytterligere tiltak fra min side.»

En utskrevet fenrik ønsket Ombudsmannens svar på om Forsvaret kunne ha «lovlig hjemmel» for å kalle ham inn til en repetisjonsøvelse av 5 ukers varighet.

I sitt brev til innkallende avdeling, hvorav Ombudsmannen fikk tilsendt kopi, viste klageren til et notat fra Hærstaben av 23/11-85 hvor det bl a heter:

«I de senere år har forøvrig ingen repetisjonsøvelse hatt lengre varighet enn 21 dager. For befal kommer inntil 10 virkedagers befalskurs umiddelbart forut for øvelsen i tillegg. Tjeneste utover dette ved en og samme øvelse må for vp/utskr befal skje på frivillig grunnlag.»

På dette grunnlag opplyste klageren at han ville motsette seg innkallingsordren med mindre en klar hjemmel for å kunne pålegge ham en 5 ukers øvelse ble fremlagt.

Den innkallende avdeling ble av Ombudsmannen bedt om å besvare klagerens spørsmål om hjemmelen for den foretatte innkalling, samtidig som Ombudsmannen ba om å bli gjort kjent med besvarelsen.

Etter noen dager forelå avdelingens svar som ikke bidro til særlig oppklaring av hjemmelsspørsmålet. Avdelingen opprettholdt innkallingen og hevdet å ha fulgt «vanlige rutiner» og at «BUV var fulgt til punkt og prikke».

Etter dette fant Ombudsmannen å ville drøfte saken med Hærstaben som kunne bekrefte at bestemmelsen om varigheten av repetisjonsøvelsene var å finne i de årlige stortingsvedtak i samband med budsjettbehandlingen. Av vedtaket for 1989 fremgikk at den av klageren antydende maksimale varighet fortsatt var gjeldende.

Da det bare var kort tid igjen før øvelsesstart, påtok staben seg å foreta en telefonisk korleksjon av den omstridte innkalling.

En oberstløytnant tilskrev Sivilombudsmannen og anmodet om hans støtte i forbindelse med en oppstått tvistesak med Forsvaret. Av Sivilombudsmannen ble saken automatisk oversendt Ombudsmannen for Forsvaret som rette vedkommende.

Av offiserens saksfremstilling fremgikk at han mot en nærmere bestemt godtgjørelse hadde påtatt seg redigering og tilrettelegging for trykking av et konsept med krigshistorisk innhold.

Arbeidsoppdraget og den avtalte godtgjørelse var dokumentert ved brev til klageren fra vedkommende oppdragsgiver i Forsvaret. Etter noen tid hadde klageren innlevert et første utkast til konsept som oppdragsgiver skulle gjennomgå og avgi eventuelle bemerkninger til. Kort tid etter dette får klageren

melding om at vedkommende saksbehandler hos oppdragsgiveren var avgått ved døden og at oppdraget var overført til en annen person for fullføring.

Klageren ble løst fra oppdraget og fikk utbetalt en skjønnsmessig andel av det avtalte honorar. En eventuell klage ble henvist til Forsvarsdepartementet.

I sin klage til departementet gjorde offiseren gjeldende at det etter hans mening forelå et usaklig kontraktsbrudd fra oppdragsgivers side og mente seg berettiget til å få utbetalt full godtgjørelse. Han viste også til at han allerede hadde truffet økonomiske disposisjoner under forventning av full utbetaling.

Under sin behandling av klagesaken var departementet kommet til den konklusjon at oppdragsgiver ikke kunne antas å ha noen plikt til å utbetale lønn for mer enn det arbeid som faktisk var utført. Departementet viste i denne forbindelse til Arbeidsmiljølovens bestemmelser.

Ombudsmannen fant etter sin vurdering av sakens faktiske omstendigheter at det nok kunne være grunn til en ny behandling av saken i departementet. Under drøfting av saken mellom departementet og Ombudsmannen ble det enighet om at departementet ville undergi saken en fornyet vurdering.

Ombudsmannen ble senere orientert om at departementet i samråd med klageren var kommet til en minnelig løsning av honorarspørsmålet, og at utbetaling etter denne løsning var foretatt.

Oppdragsgivers tidligere løfte om et gratis eksemplar av boken med dedikasjon ble også oppfylt overfor klageren. Forsvarsdepartementet skal godskrives for stor smidighet ved anledningen.

En kaptein hevdet i sin henvendelse til Ombudsmannen at de militære myndigheter måtte ha gjort seg skyldig i feilaktige vurderinger ved opptak av elever til Hærens forvaltningsskole. Etter først å ha innklaget saken for Hærstaben hvor klagen ble avvist, ønsket han å få Ombudsmannen til å gjennomgå elevopptaket for å bringe på det rene om noe ukorrekt skulle ha funnet sted.

Hærstaben hadde i sin besvarelse til klageren vist til at opptaket som vanlig hadde skjedd på grunnlag av kandidatenes realkompetanse.

Klageren mente likevel at noe feilaktig måtte ha oppstått idet «personell med kortere tjenesteerfaring hadde oppnådd bedre realkompetanse enn eldre befal».

Til dette pkt anførte Hærstaben:

«Selv om De har lengre tjeneste enn den kandidaten De trekker sammenligning med

så er denne kandidatens resultater fra skoler, kurs og tjeneste vesentlig bedre enn Deres. Opptaksrådets vurdering av de samlede kvalifikasjoner har derfor vært avgjørende når kandidatene ble uttatt.»

Ombudsmannen fant kapteinens klage noe mangelfullt konkretisert og besvarte henvendelsen slik:

«Det vises til Deres brev av 4 d m hvor De ber meg vurdere hvorvidt det måtte være begått feil ved uttak av elever til Hærens forvaltningsskole kurs I.

Med hensyn til begrepet «realkompetanse» må først vises til den veiledning som er gitt i Tjenestereglement for Forsvaret Kl 5, avsn H II, og etter det jeg kan se har FO/HSI i brev av 7 mar d å gitt Dem en korrekt redegjørelse hva angår de skjønsmessige vurderingene som inngår under begrepet.

Når det gjelder selve uttaket av elever til kurset kan jeg ikke se konkretisert eller begrunnet hvilke feil De måtte mene er blitt begått.

Forøvrig må bemerkes at Ombudsmannen ikke har adgang til å prøve rene skjønsmessige vurderinger, dersom skjønnen ikke skulle være blitt truffet på en helt vilkårlig måte, eventuelt om det skulle være blitt tatt utenforliggende eller usaklige hensyn.

Dersom De mener det foreligger en åpenbar urimelighet har De adgang til å konkretisere og avgi en nærmere begrunnelse, og herunder i relasjon til bestemte opptatte elever i konkurransen om opptak.

I påvente av en nærmere begrunnet redegjørelse blir saken foreløpig å stille i bero ved vårt kontor.»

En midlertidig sersjant (USK) ønsket å vite om vernepliktige med hans status var omfattet av reglene om førtidsdimittering pga utdanning eller tiltredelse av stilling. Sersjanten skrev slik til Ombudsmannen:

«Jeg tjenestegjør nå som sersjant i ingeniør-våpnet. I januar startet jeg på min verneplikt etter avsluttet NTH studie. Jeg begynte på et USK kurs for sivilingeniører, noe som ga en midlertidig sersjants grad etter 6 mnd. Etter det tjenestegjør jeg som sersjant i 6 mnd.

Det jeg er interessert i å vite er, har jeg muligheten til å dimme før pga jobb? De opplysninger jeg sitter med fra før er at vi som midlertidige sersjanter er vanlige vernepliktige og dermed har de samme rettighetene som dem.

Personellseksjonen her på regimentet hevder at jeg har inngått en frivillig ordning som krever at jeg står tjenestetiden ut. Dette har først kommet opp etter at jeg søkte om førtidsdimisjon pga jobb. Dette er i korte trekk hva saken gjelder, håper det er tilstrekkelig og at Deres kan hjelpe meg.»

Ombudsmannen sendte følgende svar:

«Med sikte på å redusere arbeidsløsheten blant nydimitterte soldater vedtok Stortinget høsten 1984 å gi Forsvaret adgang til å dimittre vernepliktige mannskaper inntil 1½ må-

ned før fullført førstegangstjeneste «når mannskapet kan dokumentere å ha fått fast arbeid som av hensyn til bedrift/arbeidsgiver MA tiltres før ordinær dimisjonsdato». Ordningen er forutsatt å være en utsettelse med resterende førstegangstjeneste.

Deres brev leser jeg som et generelt spørsmål om hvorvidt personell med Deres status som midlertidig sersjant er omfattet av denne ordning. Etter å ha gjennomgått bestemmelsene om førtidsdimitteringsordningen, og også gjennomgått de regler hvorunder De er gitt status som midlertidig sersjant, kan jeg ikke se at de angjeldende regelverk inneholder bestemmelser som skulle utelukke personell av Deres kategori fra foran nevnte førtidsdimitteringsordning. Jeg må ta forbehold for den eventualitet at den kontrakt om tjeneste som midlertidig sersjant som De har inngått kan ha bestemmelser som berører spørsmålet.

Så langt det generelle spørsmål. Hvorvidt en eventuell søknad om førtidsdimittering for tiltredelse av ny stilling fra Dem vil kunne bli innvilget er imidlertid et spørsmål som må avgjøres etter en konkret vurdering, der også de tjenestlige hensyn i forhold til Deres militæravdeling vil måtte tas i betraktning.»

En lege hadde under sin førstegangstjeneste som vernepliktig løytnant mottatt et lønnsforskudd av sin militæravdeling på kr 18 000. Etter avtalen skulle dette beløp tilbakebetales over 3 måneder med kr 6 000 pr mnd før dimisjon.

Ved en feil ble det kun foretatt trekk av en måneds lønn. Da det manglende lønnstrekk ble oppdaget var løytnanten dimittert. Avdelingen tilskrev løytnanten med krav om tilbakebetaling av det resterende lønnsforskudd. Løytnanten, som var i tvil om sin plikt til å tilbakebetale beløpet, ønsket Ombudsmannens syn på saken. Han gjorde dessuten gjeldende at pengene for lengst var oppbrukt og at han hadde mottatt de «trekkfrie» lønnsutbetalingerne i «god tro». Han mente således at Forsvaret selv måtte bære ansvaret for at beløpet ved en feil ikke var tilbakebetalt slik som avtalt var.

Forsvarsdepartementet hadde overfor klageren fremholdt at det ikke kunne være tvil om hans tilbakebetalingsplikt.

I sitt svar til klageren viste Ombudsmannen bl a til at det unnlatte trekk med kr 6 000 pr mnd var et beløp av slik forholdsvis stor størrelse at han etter vanlige aktsomhetsbetraktninger burde ha oppdaget feilen. Ombudsmannen konkluderte slik:

«Etter en samlet vurdering kan jeg for min del ikke se at De er blitt utsatt for noen urett eller urimelig behandling når De er blitt bedt om å tilbakebetale lønnsforskuddet. Jeg ser derfor ingen grunn til å foreta noen ytterligere skritt i sakens anledning.»

En major som forgjeves hadde søkt på en stilling som avdelingssjef tillagt grad som

oberstløytnant, ønsket Ombudsmannens bistand til å få klarlagt hvilke motsetningsforhold det er mellom de etater som «har foretatt innstillingen og GIHs råd». Klageren hadde fått kjennskap til at vedkommende faginstans i sin uttalelse hadde gitt ham betegnelsen «kvalifisert», mens GIHs råd i tilsettings saker var kommet til at klageren måtte betegnes som «ikke kvalifisert».

Denne forskjellige vurdering mente klageren måtte bero på et motsetningsforhold mellom de to instanser, som Ombudsmannen burde foreta en oppklaring av.

Opplysningene som Ombudsmannen fikk innhentet viste at stillingen var blitt kunngjort ledig hele tre ganger før kvalifisert søker hadde meldt seg. Klageren var søker til stillingen ved de to siste kunngjøringsomganger. Det viste seg imidlertid at klageren ikke fylte kravene til formell utdanning for den angjeldende stilling slik de var beskrevet i stillingskunngjøringen.

Befalsorganisasjonenes representanter i GIHs råd i tilsettings saker hadde heller ikke hatt noen innvendinger mot tilsettingsproseduren eller valget av kandidat for stillingen.

Ombudsmannen fant ikke grunnlag for noen kritikk mot myndighetene i tilsettings saken.

At ulike instanser i en konkret tilsettingsprosedure kan vurdere forskjellige søkere noe ulikt kunne Ombudsmannen ikke se som tegn på et generelt motsetningsforhold mellom instansene.

En tidligere utskrevet kvartermester skrev slik til Ombudsmannen:

«Jeg har etter endt førstegangstjeneste blitt overført til Heimevernet og det har oppstått uenighet om hvilken grad jeg innehar i forsvaret.

Min militære karriere beskrives som følger: Etter rekruttskole på Madla for Marinen gikk jeg på et 6 ukers befalskurs for Sivilingeniører. Etter endt kurs og ca. 6 mnd. tjeneste ble jeg midlertidig utskrevet som Kvartermester i Sjøforsvaret og tjenestegjorde som Vollmester assistent ved NN.

Etter endt førstegangstjeneste fikk jeg høytidlig overlevert beskikkelsesbrev og den 1 april 1985 ble jeg beskikket til utskrevet Kvartermester, dette var da 14 dager etter at jeg dimmiterte fra førstegangstjenesten.

Jeg er nå blitt overført til Heimevernet og blir her innkalt og de anser meg med grad som menig. Viser her til brev fra NN HV-distrikt.

Jeg er uenig i den vurdering de her har gjort og jeg ber Dem behandle denne sak og jeg håper dere kan hjelpe meg å løse dette så snart som mulig, slik at jeg får klarlagt min situasjon i forsvaret. Jeg selv forutsetter at jeg skal tjenestegjøre som befal.»

Saken ble forelagt HV-staben som etter en nærmere gjennomgang og vurdering fant å kunne tilbakeføre klageren til Sjøforsvaret. I Sjøforsvaret fikk klageren beholde status som utskrevet kvartermester i samsvar med det ovennevnte beskikkelsesbrev.

Fra en befalsorganisasjon innløp begjæring om bistand i forbindelse med at en løytnant hadde fått avslått sitt krav om kapteins lønn for en tid han hadde hatt funksjon som kvartermester. Av sakens dokumenter fremgikk at løytnanten var blitt beordret til tjeneste som kvartermester av sin lokale sjef. Den angjeldende kvartermesterstilling var imidlertid ikke å finne i noen godkjent personelloppsettingsplan for avdelingen, hvorfor heller ingen lønshjemmel forelå.

På grunn av økte arbeidsoppgaver hadde den lokale sjef tatt opp forslag om opprettelse av en kvartermesterstilling ved avdelingen.

Befalsorganisasjonen hevdet på klagerens vegne at man i dette tilfelle måtte legge avdelingssjefens beordring til grunn. Etter denne beordring hadde klageren faktisk utført tjeneste som kaptein og fortjente lønn i samsvar med dette, mente organisasjonen.

I Forsvarsdepartementets uttalelse om saken til Ombudsmannen heter det bl a:

«Generelt skal befal lønnes etter grad i samsvar med gjeldende lønnsplaner og godskrivningsregler for befalet, jfr Fredsregulativet Del II, pkt 1.11.

Beordring i høyere stilling som krever lønnskompensasjon skal være en organisasjonsmessig stilling. De spesielle vilkår som er knyttet til dette, er fastsatt i Fredsregulativet Del II, pkt 1.2.»

Etter å ha innhentet nødvendige opplysninger, avsluttet Ombudsmannen saken med et brev til befalsorganisasjonen hvor det bl a er anført følgende:

«Etter gjennomgåelse av sakens dokumenter ses bl a at X i brev av 3 nov 87 til DIV 6 har søkt om at lt NN blir lønnet som kaptein fra den 1 okt 87. Regimentet har foretatt en omorganisering og beordringen av NN til den omtalte funksjonen er foretatt av den lokale sjef. Forslag om en organisasjonsendring ses frem sendt i forbindelse med personellbudsjettet 1989, men grunnet lønnsloven er justering av stillingen ikke tatt med i funksjonsplanen for 1989. Klagerens nåværende grad som løytnant ses å være i samsvar med den gjeldende funksjonsplanen.

Med hensyn til etterlevelse av gjeldende bestemmelser og herunder en lik praktisering av regelverket overfor personellet, ser jeg ingen grunn til å rette kritikk mot HSTs avslag på søknaden om høyere grad og lønn for lt NN etter den lokale omorganisering.»

Sivilt personell i Forsvaret

Det er ferdigbehandlet fem saker i denne gruppe i 1989.

En vernepliktig lege ønsket Ombudsmannens bistand med sikte på å få tilbakebetalt et beløp fra Forsvaret på kr 5 500 som han mente urettmessig var holdt tilbake. Beløpet var anvist til utbetaling som godtgjørelse for arbeid som sesjonslege utført i legens fritid. Av sakens dokumenter fremgikk at legen i samsvar med praksis fra tiden før hans førstegangstjeneste, var engasjert som sesjonslege med honorar etter en fast timelønnsats.

Da han nå var inne til ordinær førstegangstjeneste med status som vernepliktig avdelingslege, mente overordnet militær myndighet at klageren ikke kunne kreve noen ekstra godtgjørelse for det angjeldende legeoppdrag for Forsvaret. Det nevnte beløp på kr 5 500 med tillegg av refusjon for medgåtte bussutgifter var av den lokale avdeling først utbetalt, men senere av overordnet myndighet holdt tilbake ved trekk i legens ordinære lønn som vernepliktig løytnant.

For en nærmere belysning av saken skrev Ombudsmannen slik til det kontor som hadde iverksatt lønnstrekket:

«Ved ekspedisjon av 22 d m har ovennevnte bedt om min bistand idet han mener seg urettmessig trukket i lønn for mars 1989. En kopi av det mottatte brev og saksdokumenter vedlegges til orientering.

Av dokumentene synes å fremgå at klageren etter særskilt avtale har vært engasjert som sesjonslege ved X i dagene 3, 4 og 5 jan d å og i samsvar med denne avtale fått utbetalt kr 5 500 som lønn for angjeldende oppdrag. Etter det opplyste er det i tillegg utbetalt kr 66 som refusjon for reiseutgifter. Etter klagerens opplysninger er dette beløp tilbakeholdt som fradrag i hans lønn for mars d å. Ved henvendelse til Hærstaben har jeg fått opplyst at dette fradrag er gjort etter instruksjon fra NN.

Som det vil fremgå av klagerens brev mener han seg berettiget til den godtgjørelse han allerede har mottatt, hvorfor han etter egne opplysninger forgeser har forsøkt å få utbetalt det inntrukne beløp. For min vurdering av den foreliggende klagesak tillater jeg meg å be om NNs nærmere redegjørelse for det foretatte lønnstrekk. Jeg vil særlig imøteses NNs uttalelse til spørsmålet om brevet av 17 d m fra Sanitetsavdelingen/X dokumenterer at det i dette tilfelle forelå en bindende avtale mellom Forsvaret og dr Y, hvoretter sistnevnte kan sies å ha et rettmessig krav på den først utbetalte godtgjørelse.

Det annet forhold jeg ønsker nærmere omtalt er spørsmålet om hjemmelsgrunnlaget for det tvangsmessige lønnstrekk som er foretatt. Jeg minner om at Forsvarets mulige rett til tilbakebetaling ikke automatisk gir rett til å foreta trekk i lønn.

For øvrig imøteser jeg slik uttalelse saken ellers måtte gi anledning til.»

Til dette fikk Ombudsmannen opplyst at utbetalingen av de omtalte ca kr 5 500 var blitt betraktet som «forskudd på lønn». Arbeidsmiljølovens § 55 ble oppgitt som hjemmel for trekk av lønnsforskuddet.

Det ble fremholdt at klageren ikke kunne ha krav på noen ekstrabetaling av Forsvaret så lenge han var inne til førstegangstjeneste. På dette grunnlag ble legens innsigelser avvist, og det foretatte oppgjør ble fastholdt som korrekt.

Ombudsmannen kom til at den beskrevne fremgangsmåte og de anførte begrunnelser var noe tvilsomme og fant å måtte forelegge saken for Forsvarsdepartementet til avgjørelse. Ombudsmannen skrev bl a slik til departementet:

«Løytnanten hevder å ha inngått en avtale med X om frivillig ekstraarbeid på hans fritid. I brev fra X av 17 f m ses bl a bekrefter at løytnanten har vært engasjert ved inntrykk 4, 5 og 6 jan d å på samme vilkår som tidligere, som sivil lege. Videre hevdes at løytnanten i god tro har mottatt oppgjør for dette arbeidet.

NN hevder imidlertid at det ikke er gitt tillatelse til en slik utbetaling, og i brev av 12 d m ses opplyst at den utbetalte godtgjørelsen må betraktes som forskudd på lønn. Det ses for øvrig at NN antar Arbeidsmiljølovens § 55 gir hjemmel for det foretatte lønnstrekk i mars d å.

Etter det som hittil er opplyst i saken stiller jeg meg tvilende til rettmessigheten av det foretatte lønnstrekket. Jeg har ikke vurdert hvor vidt NN hadde adgang til å inngå den omtalte kontrakten med løytnanten.

På bakgrunn av sakens karakter anses det riktig å fremme saken til avgjørelse av FD.»

Fra departementet innløp følgende redegjørelse:

«Departementet har vurdert saken dithen at det kun er problemstillingen vedrørende selve lønnstrekket som er relevant i denne sammenheng. Spørsmålet om X har kompetanse til å inngå en slik arbeidsavtale som her forelå, og om de likeledes kunne utbetale godtgjørelse uten tillatelse fra NN anser departementet for å være en sak mellom NN og X.

Det som således blir å vurdere her er rettmessigheten av det lønnstrekket NN foretok i Ys ordinære lønn ved lønnsutbetaling i mars 89.

NN betraktet den utbetaling Y mottok fra X som et «forskudd på lønn». Hjemmel for å trekke «forskuddet» fra den ordinære lønn hevdes å være gitt i Arbeidsmiljøloven (Aml.) § 55. Etter departementets oppfatning kan den godtgjørelse Y fikk for det arbeidet han utførte ved X ikke betegnes som et forskudd. Når en arbeidstaker får forskudd på lønn, vil det normalt foreligge en skriftlig eller muntlig avtale med arbeidsgiver. Det må under enhver omstendighet være klart for arbeidstaker på forhånd at han har mottatt forskudd på lønn. Aml. § 55 gir heller ingen hjemmel for et slikt trekk som er foretatt. I § 55 nr 2 angis ho-

vedreglene i litra a) og c): Fradrag i lønn kan ikke gjøres unntatt a) når det er hjemlet i lov, eller c) når det på forhånd er fastsatt ved skriftlig avtale. I denne saken foreligger hverken hjemmel i lov eller skriftlig avtale mellom NN og Y.

I henhold til Aml. § 3 nr 2 b), jfr. kgl.res. av 17 juni 1977, faller vernepliktige utenfor en rekke av Amls regler, da de ikke regnes som «arbeidstakere» i lovens forstand i enhver sammenheng. Kapittel 11 i loven er således et kapittel som ikke gjelder for vernepliktige. Departementet er likevel av den oppfatning at sålenge det ikke finnes spesielle regler for vernepliktige som gir den samme beskyttelse som Aml. § 55, bør vel denne kunne komme til analogisk anvendelse i Ys tilfelle.

NN synes å mene at Ys arbeid ved X ikke kan anses som frivillig arbeid i fritid. Det vises fra NN til den underretning som ble gitt til X og andre avdelinger i området om at lt Y var til disposisjon. Dette må vel forstås slik at NN mener at det arbeid Y utførte ved X faller inn under det arbeid han normalt er beordret til som vernepliktig lege. Etter departementets mening går det klart frem at Ys arbeid ved X skjedde i fritiden, dvs i et tidsrom han ikke var beordret av NN. Grunnen til at Y tok jobb som lege ved X var hans dårlige økonomi, og departementet kan ikke se at det foreligger regler som forbyr vernepliktige å ta ekstraarbeid i fritiden, selv ikke innenfor andre avdelinger i Forsvaret slik som tilfellet er her. Som NN selv skriver i brev til OFF av 12 april d.å. burde en avtale om disposisjon av Y foreligget skriftlig, slik at alle parter ville være klar over arbeidsforholdets art.

Det vises videre til brev fra X/Sanitetsavdelingen ved orlogskaptein Z hvor han bekrefter at Y var ansatt som sivil lege på samme vilkår som ved tidligere engasjementer de siste 3-4 årene. Det går av dette klart frem at Y skulle motta lønn fra X på lik linje med de øvrige sivile leger.

Aml. § 55 regulerer kun adgangen til lønnstrekk for feilaktig for mye utbetalt lønn, og ikke hvorvidt arbeidsgiver har tilbakesøkningsrett på annet grunnlag. Krav om tilbakesøkning kan også reises i med hold av reglene om «codictio indebeti», dvs. ulovfestede regler om tilbakesøkningsrett.

Spørsmålet er om arbeidsgiver kan kreve tilbake penger som ikke skulle vært betalt til lønnstaker. Det skal svært mye til før en arbeidsgiver har et slikt krav mot arbeidstaker etter disse reglene. Arbeidstaker skal da ikke ha vært i god tro med hensyn til utbetalingen, slik at han klart vet at han har fått for mye penger utbetalt. Noe slik forhold foreligger ikke fra Ys side, som klart har vært i den tro at utbetalingen fra NN var betaling som kom i tillegg til ordinær lønn i NN.

På bakgrunn av det ovenstående har Forsvarsdepartementet kommet til den konklusjon at NN ikke hadde hjemmel til å foreta lønnstrekket, som således ikke er rettmessig.»

Det omstridte beløp ble deretter tilbakebetalt klageren.

En midlertidig engasjert leder av et fritidskurs ved en av Luftforsvarets stasjoner mente

å ha krav på erstatning fra Forsvaret for reparasjonsutgifter på sin private bil. Skaden på bilen var oppstått under transport av noen vernepliktige soldater som var deltakere på angjeldende fritidskurs.

Stasjonen hadde imidlertid avvist kursleders erstatningskrav under henvisning til at det ikke var inngått noen avtale om persontransport i forbindelse med kurset.

Ombudsmannens undersøkelser i saken viste at det var inngått en muntlig avtale med kurslederen om egentransport og transport av kursmateriell til og fra kursstedet. Transport av kursdeltakere var imidlertid forutsatt å være et ansvar for stasjonen.

Om selve skadetilfellet ble følgende opplyst:

«Ved avholdelse av kurset brukte NN sin privatbil til befordring av noen kursdeltakere fra kurslokalet til militærleir. Under en slik transport «glapp» en av de vernepliktige høyre fordør på nevnte bil i et kraftig vindkast. Dette medførte skade på bilen. Skaden er taksert til kr 4 148.»

Saken ble forelagt FD som etter de foreliggende fakta kom til at Forsvaret neppe kunne være erstatningspliktig i dette tilfelle.

Heller ikke Ombudsmannen kom til at klageren kunne antas å ha noe rettmessig krav på erstatning i dette tilfelle.

BEFARINGER

Ombudsmannsnemnda har i 1989 besøkt avdelinger i Kristiansands- og Stavangerområdet, Sambandsregimentet på Jørstadmoen, Gardermoen flystasjon samt avdelinger i Østfold.

Hærens transportkorps skole- og øvingsavdeling

Nemnda ble mottatt av sjef/HTKSØ, oberst E. Stuedal, og hans nærmeste medarbeidere.

Oberst Stuedal ønsket nemnda velkommen til Vatneleiren og orienterte om avdelingen og dens virksomhet. HTKSØ består av tre avdelinger, henholdsvis befalsskole, transportskole og MP-skole.

Vatneleiren ble opprinnelig etablert som militæravdeling av tyskerne under den annen verdenskrig. Avdelingen disponerer et areal på ca 1 700 dekar, herav 450 dekar som indre leirområde. Samarbeidet med de kommunale myndigheter i Sandnes kommune ble betegnet som svært godt. Avdelingen har også god kontakt med organisasjonslivet i sivilsamfunnet bl a skytterlaget som ofte gjør bruk av Forsvarets skytebaner. De disponible arealer gir rimelig gode øvingsmuligheter for den opplæring som finner sted.

Søkningen til befalsskolen er god og stabil. Ved siste elevopptak forelå ca 350 søknader til 60 elevplasser. Transportskolen gir spesialopplæring bl a for lastevognførere, bussjåfører, feltvognførere, terminalassistenter m v. En annen viktig utdanningsfunksjon er at skolen også har til oppgave å utdanne kjøreinstruktører for Hærens samlede behov. Ved MP-skolen gis bl a spesialopplæring for anti-terror-tjenesten i Forsvaret, ble det opplyst. Avdelingen driver også utdanning for FN-tjeneste for befal fra de øvrige nordiske land.

Om de bygningsmessige forhold fikk nemnda vite at knapphet på innkvarterings-tilbud begrenser mulighetene for økte rekrut-tinntak. Noen av mannskapsforlegningene er i heller dårlig forfatning. Avdelingen har også et stort behov for ny elevkaserne for befals-skolens elever.

Den eksisterende befalsmesse er av høy standard og godt vedlikeholdt, men dekker ikke det foreliggende plassbehov, særlig ved større arrangementer.

I forbindelse med den pågående innfasing av nye og større kjøretøyer er det oppstått behov for utbygging av garasjene. Likevel ble en ny elevkaserne fremholdt som høyest prior-terte byggeprosjekt.

Oberst Stuedal understeket viktigheten av snarest å få en endelig avgjørelse av spørsmå-let om HTKSØs fremtidige lokalisering. Han viste i denne forbindelse til forslaget om å flytte HTKSØ til Gardermoen.

Om personellsituasjonen ble det opplyst at befalsdekningen var relativt tilfredsstillende, dog med knapphet på kapteiner og løytnan-ter. Til de sivile stillinger er det meget stor søkning ble det opplyst.

Disiplinærforholdene blant soldatene ble opplyst å være meget god. Vaktarresten er nesten aldri i bruk for eget personell.

Besøksprogrammet omfattet også møte med soldatenes tillitsmenn sammen med bl a avdelingens velferdsoffiser. Ombudsmannen orienterte om nemndas befaringer og oppga-ver forøvrig.

Tillitsmennene kunne opplyse at samarbei-det mellom avdelingsledelsen, befalet og mannskapene var det aller beste. Sakene lø-ses lokalt i møter og uformelle drøftinger med ledelsen og dens representanter.

Nemnda fikk opplyst at mannskapskjøkke-net nå var under restaurering, hvorfor mid-dagsmaten midlertidig ble tilberedt ved So-ma leir og transportert til Vatneleiren.

Tillismennene etterlyste bedre informasjon om soldatenes økonomiske rettigheter under tjenesten, særlig ved sesjon og i forbindelse med innkalling til tjenesten.

Tillitsmennene påpekte behovet for eget fri-

tidsrom for transportkompaniet. Dette ville ha betydning for både effektivitet og trivsel i tjenesten, hevdet tillitsmennene.

Også nemndas møte med tillitsmennene for befalet og de sivilt ansatte bekreftet inntryk-ket av tilfredshet med arbeidsforholdene. In-gen konkrete saker ble tatt opp fra tillitsmen-nes side.

Ombudsmannen ga en kort orientering om ombudsmannsordningen og svarte på spørs-mål fra de ansattes representanter.

Nemnda foretok deretter en besiktigelse av de viktigste bygninger ved avdelingen.

Mannskapsmessen/kjøkkenet var under ombygging for en sum av 3 mill kroner. I til-legg vil det anskaffes nye kjøkkenmaskiner og utstyr for ca 1 mill kroner.

Bygningsmassen bar preg av brukbart ved-likehold. Nemnda merket seg imidlertid noe uhensiktsmessige undervisningslokaler og fikk opplyst at dusjkapasiteten til tider kunne være mangelfull. Nemnda fikk også bekreftet mangelen på oppholdsrom for transportkom-paniet.

Kantinen holder bra bygningsmessig stan-dard, men romkapasiteten er liten i forhold til behovet.

Nemnda forlot Vatneleiren med inntrykk av å ha besøkt et tjenestested med stor trivsel blant personellet.

KNM «Harald Hårfagre»

Kommandørkaptein Nils T. Bro og hans av-delingssjefer mottok nemnda og ønsket vel-kommen.

Etterat skolesjefen kk Bro hadde gitt en re-degjørelse om skolens organisasjon og oppga-ver, fikk nemnda en grundig orientering av de respektive avdelingssjefer. Herunder ble bl a opplyst at tannlegetjenesten lider under man-gel på vernepliktige tannleger. Også knapp-het på leger begynner å gjøre seg gjeldende. Dette har dels sammenheng med at student-kullene på disse sektorer mer og mer domine-res av kvinnelige studenter, samt at flere av-tjener førstegangstjenesten før fullførte studi-er.

På voksenopplæringssektoren har skolen et meget omfattende tilbud, bl a innen språ-kopplæring, EDB og praktiske fag. Voksen-opplæringen disponerer ca 25 klasserom, innkl eget språklaboratorium.

Personell- og stasjonsavdelingens hoved-oppgave er å fordele mannskapene til aktuel-le tjenestesteder. Mannskapenes sivile utdan-ning og bakgrunn er et viktig kriterium for den nyttetjeneste de blir beordret til. I de aller fleste tilfeller oppnår soldaten å bli passert in-nen ett av hans tre høyest prioriterte tjenes-tegrener.

KNM «HH» disponerer ca 30 600 m² bygningsareale av rimelig god standard.

Avdelingen registrerer stor stabilitet blant de sivilt ansatte. Den gjennomsnittlige alder blant disse er nå vel 50 år.

Rekruttskolens troppssjefer utdannes ved avdelingen og rekrutteres fra vernepliktsmassen. Denne ordning har vist seg å fungere meget bra og innebærer store økonomiske besparelser for Forsvaret. Det ble sterkt advart mot å nedlegge ordningen med bruk av midlertidige kvartermestre rekruttert blant de vernepliktige.

Et økende personellproblem i Forsvaret er mangelen på sivilt utdannede kokker. Også dette har sammenheng med at de sivile kokkeskoler rekrutterer kvinner.

KNM «HH» driver en omfattende virksomhet med et årlig driftsbudsjett som sterkt nærmer seg 80 mill kroner.

Sjøforsvaret er den største avgiver av befall til HV. Bare fra KNM «HH» overføres årlig ca 75 befall til HV.

Avdelingen registrerer små og få disiplinærsaker. Tilfeller av ulovlig fravær – forsinket hjemkomst fra permisjon – forekommer. Også noen få tilfeller av narkotikasaker har forekommet.

Om mannskapsfracfallet i løpet av rekruttskolen fikk nemnda høre at dette kunne variere fra ca 8-10 % til ca 18-20 % innen de ulike innrykkskull.

Nemndas besøk ved KNM «HH» falt sammen med nytt rekruttinntak og nemnda fikk demonstrert innklaringsprosedyrene med bl a utdeling av effekter og utstyr.

Ved den bygningsmessige omvisning merket nemnda seg bl a en lys og rommelig mannskapsmesse hvor kjøkkendriften ivaretas av ca 30 personer. Det ble opplyst at man søker å forhindre ødsling av mat med ulike premieringsordninger for sparing av mat.

Under nemndas møte med de ansattes tillitsmenn orienterte Ombudsmannen om ombudsmannsordningen, herunder om nemndas befaringer.

Tillitsmennene for så vel befalet som de sivilt ansatte, kunne opplyse om gode arbeidsforhold ved avdelingen. Saker som måtte kreve initiativ fra tillitsmennene blir regelmessig løst gjennom de etablerte tillitsmannsorganer eller ved mer uformell kontakt.

Nemnda merket seg personelletts ønske om mer materiell til undervisningsformål. Troppsbefalets arbeidsforhold trenger forbedring, noe som vil kunne oppnås ved etablering av nytt klasseromsbygg.

Befaringen ble avsluttet med et møte med mannskapenes tillitsmenn. Hovedtillitsmannen var tilfreds med tillitsmannsordningen,

men ønsket at hovedtillitsmannen kunne bli tatt med i beslutningsprosessen lokalt på et tidligere stadium.

Tillitsmennene etterlyste vaskemaskiner for vask av sivilt tøy. Dessuten ble det uttalt at erfaringene viser at ordningen med kun to truser og en teskjorte pr mann ikke er tilstrekkelig. Dette fører til mye bruk av sivilt tøy med derav følgende behov for vaskemaskiner for vask av slikt tøy.

Tillitsmennene ønsket også et tilbud om svømmeopplæring. Det ble vist til at mange soldater ved innrykk ikke kan svømme 200 meter.

Luftforsvaret tekniske skolesenter, Kjevik

Sjef LTS/oberst Gjetnes ønsket velkommen og orienterte om avdelingen og dens virksomhet. Kjevik markerer i juni 89 50 års jubileum som flystasjon. Det samme gjelder Fornebu. Begge ble etablert som flyplass i juni 1939. Et jubileumsprogram er under forberedelse.

LST disponerer ca 42 000 m² bygningsareale av noe ulik standard og tidsmessighet. En befalsforlegning er under utvidelse for ca 20 mill kroner. Dette vil innebære en vesentlig forbedring av befalets boforhold. Innkvarteringsbygg av eldre årgang vil etter hvert bli konvertert til andre formål ved stasjonen. Nye kaserner for mannskapene er under planlegging.

Undervisningsopplegget ved LTS er under stadig forbedring med sikte på å holde tritt med de krav som den flytekniske utvikling stiller Luftforsvaret overfor. Som et eksempel på dette ble opplyst at all opplæring på F-16-jagerne fra april 1989 er overført fra Rygge til Kjevik, dog uten at man har noe eget F-16 opplæringsfly til disposisjon. Planleggingen av den fremtidige flytekniske utdanning tar sikte på en ettappevis opplæring basert på grunnutdanning, etterutdanning og spesialopplæring. Yrkestilsetting forutsettes å finne sted etter endt teknisk fagskole.

Etter sjefens redegjørelse fikk nemnda høre en nærmere orientering om de ulike typer av teknisk utdanning ved LTS av major Skretting. Herunder ble bl a opplyst at det samlede antall elever ved LTS i 1988 var hele 1 546 elever ved skoler og kurs. En elevoversikt viste at elevtilgangen til LTS er markert størst fra fylker hvor Luftforsvaret har lokalisert sin virksomhet. F eks er det et stort antall søkere fra Nordland fylke, mens antallet søkere fra f eks Hedmark og Oppland er lavt i forhold til folketallet i fylkene.

Under møtet med elevenes og mannskapenes tillitsmenn orienterte Ombudsmannen om ombudsmannsordningen. Det ble opplyst at man var tilfreds med måten tillitsmanns-

ordningen fungerer på lokalt. Ved gjensidig forståelse søker man å finne løsninger lokalt på de saker som måtte bli tatt opp i møter med stasjonens ledelse.

Blant det uniformerte personell registreres en økende andel kvinner. Pr dato var 19 kvinner i tjeneste som befal eller menig ved LTS.

Såvel tillitsmennene som ledelsen ved LTS understreket behovet for å få bygget et nytt velferdsbygg som erstatning for det nedbrente velferds hus – soldatheimen. Det ble i denne forbindelse vist til at Kjevik ligger hele 17 km fra Kristiansand sentrum, noe som gjør behovet for et eget velferdsbygg særlig påtengende.

Under omvisningen registrerte nemnda at LTS disponerer lyse og trivelige undervisningslokaler som sammen med det avanserte tekniske utstyr antas å sikre en særdeles kvalifisert teknisk utdanning.

De pågående og planlagte utbedringer av innkvarteringsforholdene synes vel begrunnet.

Distriktskommando Sørlandet

Sjef DKS, generalmajor Per Holm orienterte. Geografisk dekker DKS Agder-fylkene og Rogaland. Blant distriktskommandoens oppgaver er også å bidra til et best mulig samarbeid mellom ulike og militære etater i området. Dette skjer bl a ved møter i totalforsvarnemnda. Samarbeidet med de sivile myndigheter i fylkene ble betegnet som meget godt.

Generalen berørte også enkelte spørsmål som vedrører langtidsplanen for Forsvaret (St.meld. nr 54) og advarte mot nedlegging av FDI 8. DK-sjefen understreket imidlertid at en forenkling av Forsvarets organisasjon etter linjene i stortingsmeldingen også hadde sine militære fordeler.

Av bygningsmessige nyetableringer viste generalen særlig til at Krigsskolen Gimlemoen i 1988 hadde fått egen aula. Det foreligger fortsatt et stort behov for bygging av ammunisjonslager. DK-sjefen håpet på en snarlig avklaring med hensyn til Gyvatn artilleriskytefelt. Den forventede naturlige avgang av befal i de nærmeste år vil ventelig skape behov for nye boliger for tilkommende befal.

Generalen fremhevet det gode samarbeidsforholdet med Forsvarets bygningstjeneste, Stavanger om byggesaker.

Om repetisjonsøvelsene fikk nemnda bl a opplyst at man forsøkte å strekke seg langt med hensyn til å innvilge utsettelse for folk i oljevirksomhet og i landbruket. Et særlig problem er enmannsbedriftene hvor innehaver ofte taper penger under pålagte repetisjonsøvelser.

Under ledelse av stabssjef, oblt Gunvald-

sen, foretok nemnda en besiktigelse av DKS-bygget. Bygningen som er oppført i 1913 er restaurert til utmerket standard og gir i dag lyse og trivelige arbeidsforhold for DK-sjefen og hans medarbeidere. Bygningen har tidligere bl a vært benyttet som offisersskole.

Under møte med mannskapenes tillitsmenn ble det fra mannskapenes side ytret ønske om gjenoppdagelse av en tjenesteordning med turnus. Tidligere turnusordning hadde forløpt på en grei måte, idet flere mannskaper bodde hjemme og ofte hadde ekstra arbeide på fritiden. Etter turnustjenestens opphør var tjenesten blitt atskillig vanskeligere for endel mannskaper, idet de bl a følte at de ble utkommandert til vaktjeneste altfor ofte.

Sørlandet sjøforsvarsdistrikt

Sjef SSD, kommandør I. P. K. Kristiansen ga en orientering om SSDs virksomhet og ansvarsområde. Det er ikke oppsatt noen stridsavdelinger under SSD i fredstid.

Rekruttskolen Odderøya (for Kystartilleriet) er bebudet nedlagt, en beslutning som sjefen hverken kunne se hensiktsmessig eller tilstrekkelig vurdert bl a når det gjelder eventuelle økonomiske besparelser. Rekruttskolen får mannskaper fra østlandsfylkene, Agderfylkene og Rogaland og gir en utdanning primært for videre tjeneste i Nord-Norge. Den andre rekruttskolen for Kystartilleriet ligger på Hysnes. Sjefen fremhever spesielt første fase på rekruttskolen som viktig, og han mente det ikke ville være heldig med for store kull av rekrutter.

Fort under SSD ble opplyst å fungere meget bra og disse ble drevet av et lite antall befal. Kystmeldestasjonene ble også betegnet som hensiktsmessige og rimelige. Videre ble det orientert om de fartøyer SSD disponerer.

Rekruttskolesjefen redegjorde for inntakstallet på mannskaper som gjennomsnittlig var ca 150–200 mannskaper med 4 ganger inntak årlig. Det forestående inntak var imidlertid på kun ca 130 mannskaper og det ble opplyst at tallet burde kunne bli øket til ca 250, forutsatt at det var en tilfredsstillende befalsituasjon. Skolen administreres av 25 befal og 6 sivilt ansatte. Skolesjefen betraktet Odderøya som et egnet sted for rekruttskolen med ca 4 500 da øvingsområde og gode skytebaner i nærheten. Videre var det et godt samarbeide med nærliggende avdelinger, Gimlemoen, Evjemoen, Kjevik etc.

De disiplinære forhold ble opplyst å være varierende. Refselsler skjer oftest overfor mannskaper fra januar- og april-kontingentene, uten at det kunne gis noen forklaring på de merkbare forskjellene mellom kontingen-

tene. Refselsene skyldes oftest ulovlig fravær og bruk av alkohol eller rusmidler.

Den bygningsmessige standard ble fremhevet som dårlig, men sjefen for personellavdelingen kunne likevel opplyste at mannskaperne ikke fremkom med noen vesentlige klager, noe som skyldes tilfredshet med skolens beliggenhet og den korte tjenestetid ved skolen.

Nemnda foretok en befaring av området og bygningene sammen med sjef SSD og sjefen for personellavdelingen. Sykestua er meget gammel og det foreligger planer for ombygging. Hovedkasernen virket brukbar, men kunne ikke betraktes som tilfredsstillende modernisert etter dagens krav.

Kjøkkenbygningen (med spiseavdeling) for utdanning av kokker var nybygget og virket meget tilfredsstillende.

Som undervisningsbygg ble benyttet kino-salen med 120 plasser. Idrettshall/instruksjonshall var også ny og meget tilfredsstillende med fine garderobeforhold. Hallen er meget godt benyttet både i tjenesten og i mannskapers fritid. Idrettsoffiseren opplyste forøvrig at hallen hadde fått stor betydning for mannskapenes fysiske standard, noe som er blitt bekreftet ved foretatte testresultater.

Nemnda foretok videre befaring på SSDs stasjon i Marvika med forlegning for ca 40 til 60 mannskaper. Forlegningsforholdene virket tilfredsstillende. Spisesal med kjøkken var i et nytt tilbygg og virket meget tilfredsstillende etter kjøkkensjefens, og forøvrig nemndas, mening.

Ved voksenopplæringens bilverksted i Marvika ble det gitt en orientering om verkstedet. Det gis bil- og motoropplæring, og som et fritidstilbud blir verkstedet også meget godt benyttet i mannskapenes fritid med bistand fra verkstedets lærere. Verkstedet gir både grunnleggende og videregående opplæring, og det benyttes også for yrkesskoleelever i et samarbeide med fylket.

Møte ble avholdt med mannskapenes tillitsvalgte ved SSD. De ga uttrykk for at både tjenesten og forholdene ved SSD stort sett var bra. Imidlertid ble det uttrykt endel forundring over det lave innrykkstallet på nye rekrutter, med henvisning til den store køen for å starte på førstegangstjenesten.

Infanteriets øvingsavdeling nr 2, Evjemoen

Fungerende sjef, oblt Sparr, orienterte om avdelingens historie, avdelingens øvingsområde på ca 10 000 da og om leirens eldre bygninger. Det benyttes fremdeles endel bygninger som ble oppført av tyskerne under siste verdenskrig og endel gamle staller benyttes som garasjer. Forøvrig har avdelingen bygget kino, undervisningsbygg, befalskaserne, til-

bygg til mannskapskaserne etc. Leiren består av 168 bygninger. Øvingsmessig er forholdene meget gode og bra utbygget med skytefelt. For repetisjonsøvelser er det imidlertid behov for ytterligere øvingsområde.

Personellstyrken består av ca 800 soldater, 113 befal og 57 sivilt ansatte, dvs. et antall som utgjør en stor del av kommunens befolkning. IØ 2 har et godt samarbeid med kommunene vedrørende felles interesser, f.eks. idrettsmiljø, brannvern etc. Avdelingen utdanner ca 2 000 soldater pr år, dvs. med 3 rekruttkompanier i 4 kontingenter pr år. Forøvrig består avdelingen av 1 skolekompani (USK/Gev, mitr, lagførere, aspiranter til USK) 1 arbeidskompani og kjøreskolen.

Befalssituasjonen har ikke vært tilfredsstillende, idet avdelingen har hatt mangel på yrkesbefal. Endel befal har derfor vært engasjert etter kontrakt, og det har vært benyttet en stor del sersjanter for avtjening av plikttjeneste. Det har således vært vanskelig å kunne bekle troppssjefstillinger. Endel eldre befal skal snart pensjoneres, men det forventes likevel en forbedring av befalssituasjonen innen de kommende 3 år, grunnet økning av uteksaminert befal fra krigsskolen.

På sosialsektoren har det vært en vesentlig økning av saker, helst økonomiske stønadssaker og søknader om tjenestested i Sør-Norge av forskjellige velferdsårsaker. Velferdsoffiseren opplyste at det ofte var vanskelig å få soldatene til å fremlegge de relevante dokumenter for sine søknader. For selvstendig næringsdrivende var det ofte store økonomiske problemer som gjerne kunne resultere i at disse måtte gis utsettelse med tjenesten når de ikke oppfylte vilkår for å få økonomisk stønad.

Den fysiske tilstanden til soldatene var ifølge idrettsoffiseren blitt meget bedre i de senere år, og i en vesentlig grad drives det også frivillig trening. Forøvrig ble vist til testresultater i sammenligning med andre NATO-land. Ved innrykk hadde rekruttene gjerne en del ryggplager og holdningsfeil, noe det spesielt ble lagt vekt på å rette opp med trening under ledelse av fysioterapeut. Etter fullført rekruttskole var ca 94 % av soldatene godkjent vedr fysisk form for overføring til avdeling i Nord-Norge.

Omvisning i leiren ble foretatt med orientering fra sjef og intendant. Forlegningen for utskrevne korporaler (USK) består av 4-mannsrom. Det var nytt felles vaskerom, stort sett tilfredsstillende dusjkapasitet og tilfredsstillende oppholdsrom.

Rekruttkasernen gjenstår for oppussing. Her benyttes 4-12-mannsrom. Bygningen var gammel og avdelingen la vesentlig vekt på å

redusere brannfaren ved alltid å ha brannvakt om natten.

Det ble holdt møte med soldatenes tillitsmenn hvor hovedtillitsmannen redegjorde for bl a for hvordan tillitsmannsapparatet fungerer innenfor avdelingen. Samarbeidet mellom ledelsen og de tillitsvalgte ble opplyst å fungere bra og da spesielt for fellesutvalget.

Blant velferdstilbudene var spesielt MC-senteret populært. Biblioteket hadde åpent 2 kvelder (2 timer) pr uke, men det ble ytret ønske om å få bibliotekdriften noe utvidet.

Tillitsmannsapparatet var forøvrig i ferd med å utgi et informasjonshefte til nye rekrutter, hvor det tas sikte på nyttig informasjon for rekruttene, herunder om økonomiske forhold, om TM-arbeidet etc.

Det ble forøvrig avholdt et møte med representanter for befalet. Trivselen blant befalet ble opplyst å være god, og for tiden var det ingen spesielle saker befalet anså påkrevet å ta opp med nemnda. Det ble imidlertid påpekt at MC-senteret ved avdelingen var spesielt populært også for befalet, slik at det ville være meget uheldig om denne driften skulle bli vanskeliggjort. Driften av senteret hadde skjedd med hjelp av voksenopplæringsmidler, men det var noe uklart hvorvidt denne ordningen ville bli innskrenket. Det var således et sterkt ønske blant befalet at det kunne bli opprettet 1 lønnsjhemmel til driften av senteret.

Nemnda antar at en også bør ta avdelingens beliggenhet i betraktning ved vurderingen av dette spørsmål.

Befalsforlegnings-standarden ønsket befalet noe forbedret, men det ble samtidig opplyst at forholdene ikke ble betraktet som spesielt dårlige.

Intendanten kunne bekrefte at forlegningsstandarden var noe lavere enn i Nord-Norge, men mente at de gjeldende krav til standard likevel var oppfylt.

Sambandsregimentet, Jørstadmoen

Nemnda ble mottatt av regimentssjef oberst Fure og hans nærmeste medarbeidere.

I sin redegjørelse for nemnda opplyste regimentssjefen bl a at Jørstadmoen ble etablert som militæravdeling så tidlig som i 1780. Kort tid etter den 2. verdenskrig ble hærens sambandsskole etablert på Jørstadmoen. Virksomheten har siden vært økende, i de senere år særlig innen elektronikk og datasystemer. I denne forbindelse ble det bl a vist til at Jørstadmoen er eneste avdeling i Forsvaret som har egen EDB-avdeling. En viktig del av virksomheten ved SBR er etterutdanning av personell, bl a ved innføring av nytt utstyr og materiell.

SBR disponerer et areal på 570 dekar og imøteser en utvidelse med ytterligere ca 50 dekar. Bygningsmassen er med få unntak av meget god standard til tross for at de eldste bygninger daterer seg tilbake til 1890-tallet.

Befalssituasjonen ble betegnet som god til tross for enkelte vakante stillinger. Regimentssjefen bemerket imidlertid at man nok kunne ønsket seg flere offiserer på kaptein/major-nivået for derved å sikre et bedre erfaringsgrunnlag i befalskorpset. Obersten berømmet sine medarbeidere for god innsats i den daglige tjeneste.

Avdelingens driftsbudsjett er på ca 80 mill kroner og er med sine 463 skattebetalere Lillehammers nest største arbeidsplass.

Samarbeidet med de sivile myndigheter ble betegnet som meget godt. Det samme ble sagt om forholdet til de private grunneiere i området som avdelingen er i berøring med, bl a i forbindelse med øvelser etc.

Søkningen til avdelingens ulike utdanningstilbud er meget høy, ca 10 søkere pr elevplass er ikke uvanlig ble det opplyst.

Ved den etterfølgende besiktigelse av avdelingens bygg og anlegg kunne nemnda konstatere en generelt meget god bygningsmessig standard. Ca 50 mill kroner er investert i bygg og anlegg på Jørstadmoen de siste 3 år. Vedlikeholdet er stort sett meget vel ivaretatt.

«K-leiren» som særlig benyttes som innkvartering for rekruttkullene ble opplyst å være av mindre god standard. Såvel avdelingsledelsen som mannskapenes tillitsmenn håpet at midler til rehabilitering av disse bygninger snart kunne stilles til disposisjon.

En utvidelse av lokalene for våpenskolen er planlagt, men tidspunktet for realisering er noe uvisst. Behovet for ytterligere kontor-plass syntes godt begrunnet.

Ved mannskapskantinene, som årlig har en omsetning på ca 3 mill kroner, forestår en høyst nødvendig ombygging med sikte på bl a utvidelse av lagerkapasiteten.

Undervisningsbygget er av meget god standard, men et økende plassbehov gjør utvidelse nødvendig. En praktisk løsning vil være å foreta påbygging av en etasje nr 3, ble det fremholdt. Avdelingens ledelse understreket det fordelaktige i å forteta de bygningsmessige investeringer snarest mulig for derved å komme i forkant av det store press på bygge-markedet som vil oppstå når byggevirksomheten i forbindelse med OL på Lillehammer kommer i gang. Det ble også vist til at SBRs bygningsmessige behov burde sees i sammenheng med en mulig flytting/nedleggelse av AR 2 som i dag holder til på Smestadmoen. Avdelingsledelsen fremholdt også at det ville være i samfunnets interesse å se på byggebe-

hovene i forbindelse med olympiaden i sammenheng med Forsvarets behov for bygg og anlegg i området.

Også Forsvarets muligheter for praktisk understøttelse under selve OL-arrangementet vil være best ved en slik samordning av byggebehovene, ble det fremholdt.

Under nemndas møte med mannskapenes tillitsmenn ble det fra tillitsmennes side gitt uttrykk for trivsel i tjenesten. Samarbeidet innenfor TMO-organene ble fremholdt som meget bra.

Tillitsmennene ønsket bedre teknisk utstyr. Det ble bl a vist til at avdelingens fjernskrive- re er av en heller umoderne type. Godt vedlikehold sikrer imidlertid at utstyret, med sine begrensninger, fortsatt er i funksjonell stand.

De ansattes tillitsmenn som representerte BFO, NOF, FSTL/miljøutvalget og NTL var særlig opptatt av at mulighetene for å ansette vikarer ved f eks lengre sykefravær var blitt redusert i den senere tid. Dette rammer særlig renholdsarbeidet ved avdelingen. Saken krever en løsning på sentralt hold, ble det opplyst.

Befalets representanter fremholdt bl a at befalsantallet ikke står i samsvar med den økende virksomhet. Det ble således fremholdt behov for å øke antallet befalshjemler.

Gardermoen flystasjon

Stasjonssjefen, oberst II O. Hafnor, orienterte om avdelingens oppgaver og virksomhet på Gardermoen og herunder som vertsavdeling for diverse andre avdelinger innen Luftforsvaret og også Hæren samt Flymuseet.

Avdelingen er organisert som en standard flystasjon. Personellstyrken utgjør totalt 565 personer, inkludert befal og sivilt ansatt personell.

Flystasjonens primære oppgave er å være beredskaps-, deployerings- og øvelsesflyplass for norske og allierte fly og helikoptere, samt å understøtte 335. skvadronen som er oppsatt med flytypene C-130 Hercules og DA-20 Jet Falcon.

Stasjonens rekruttskole utdanner forøvrig flysoldater til Luftforsvarets stasjoner i Sør-Norge. Rekruttskoleutdannelsen er komprimert over 8 uker og det forutsettes videre utdanning ved de respektive stasjonene hvor soldatene skal tjenestegjøre.

Ved besiktigelse av bygninger og anlegg ble nemnda gitt orientering av stasjonssjefen, sjefen for admgruppen og sjefen for rekruttskolen. På bygg- og anleggsiden var det gjennomført en rekke nødvendige vedlikeholdsarbeider, men grunnet knappe økonomiske ressurser var det adskillige vedlikeholdsar-

beider som måtte utsettes. Helt nødvendige reparasjoner, f eks tiltak og utberdringsarbeider etter offentlige påbud hadde imidlertid forårsaket at kasernenes indre miljø måtte vike i den foretatte prioritering inntil videre.

Ledelsen ga uttrykk for at mannskapsforlegningene er i en forfallen stand. Kasernene er oppført i begynnelsen av 1950-årene og det er meget kostbart å vedlikeholde disse. Primært ønsker stasjonen en samlet opprustning av kasernene, noe en imidlertid anså som umulig grunnet behovet for en kontinuerlig forlegningskapasitet og dessuten grunnet størrelsen på tildelte vedlikeholdsmidler. Det foreligger planer om oppussing av 1 oppgang ad gangen, og målet er videre at nåværende 6-mannsrom kan bli anvendt som 4-mannsrom. Forøvrig ble opplyst at soldatenes tillitsmenn har medvirket i prosessen om prioritering av vedlikeholdsarbeidene, men nye tillitsmenn har gjerne ikke kjennskap til de fhv tillitsmenns medvirkning.

For kvinnelige mannskaper ble det opplyst av avdelingen ikke hadde noe tilfredsstillende forlegningstilbud. Seks kvinner var innlosjert i en bygning av eldre årgang.

Nemnda må si seg enig i at den fremviste forlegningsstandard for mannskaper ikke kan bli karakterisert som tilfredsstillende etter nåtidens vanlige standard.

For yngre befal ble benyttet 2 befalsforlegninger oppført i begynnelsen av 1950-årene og som etter ledelsens mening ikke var i samsvar med någjeldende krav til standard. Ledelsen mente det burde bli oppført en ny befalsforlegning, hvoretter de gamle befalsforlegningene kunne bli restaurert. For befalet er det imidlertid blitt oppført en ny forlegning for ca. 1 år siden, en forlegning som etter nemndas oppfatning virket meget tilfredsstillende.

Avdelingens kontorforhold ble opplyst å være av tilfredsstillende karakter, mens det derimot ble sterkt fremhevet behov for nye lokaler til stasjonens bygg- og anleggsavdeling.

Stasjonssjefen ga videre uttrykk for en følelse av at lang tids usikkerhet om en hovedflyplass ville bli lokalisert til Gardermoen hadde forårsaket de knappe tildelte vedlikeholdsmidler, spesielt over den siste 5-års periode. Sjefen mente derfor at det burde blitt tilstått en økonomisk kompensasjon for denne perioden.

Kjøkken- og messeforhold for mannskapene virket meget tilfredsstillende. Bygningen er oppført i 1981 og viser ingen tegn til slitasje. Etter nemndas besiktigelse og etter kjøkkensjefens orientering, fikk nemnda det bestemte inntrykk at det her var et meget effektivt og veldrevet kjøkken hvor kjøkkensjefens personlige engasjement satte sitt tydelige preg på den rasjonelle driften.

Flystasjonens personellsituasjon ble opplyst å ikke representere noe problem i dag. Imidlertid er det forholdsvis mange av det tekniske personellet som forventes å bli pensjonert innen 4-5 år. Etter gjeldende lønnsplansystem vil en ikke få noen overlappingsperiode, men avdelingen føler et sterkt behov for å få ansatt nytt teknisk personell før det erfarne personellet fratrer.

Den tekniske virksomheten ble opplyst å omfatte anskaffelse og vedlikehold av alt teknisk materiell ved stasjonen, flyvedlikehold, våpen, ammunisjon, elektronikk, samband og biltransport. Endel større vedlikeholdsarbeider på fly blir imidlertid utført ved sivile flyselskaper.

Avdelingens disiplinære forhold ble av ledelsens betraktet som tilfredsstillende, noe som etter rekruttskolesjefens mening kan ha sammenheng med at mannskapene reiser hjem ofte på fritiden, i helger etc.

Det ble holdt møte med mannskapenes tillitsmenn som spesielt klaget over at mannskapskasernene er i en uakseptabel stand. Det ble bl a pekt på at varmtvannanlegget ikke fungerer tilfredsstillende, mangler ved elektrisk anlegg, manglende ventilasjonsanlegg, dårlige vinduer etc. Antall mann pr rom ble imidlertid ikke følt som noe problem, idet erfaring hadde vist at det sjelden var 6 mann samtidig til stede på rommet, bl a fordi mannskapene forlot leiren så ofte som mulig.

Når det gjelder velferdstilbud mente mannskapene at disse burde bli samlet på et sted i leiren, idet de forskjellige tilbud nå var spredt omkring i hele leiren rent tilfeldig etter hvor det var funnet en ledig plass.

Tillitsmennene var godt fornøyd med kostholdet. På spørsmål fra nemnda om hvordan tillitsmannsordningen fungerte virket det som om ordningen fungerte etter sin hensikt.

Befalets tillitsmenn var i likhet med ledelsen opptatt av den forestående pensjonering av et stort antall innen teknisk vedlikehold. Det var tillitsmennenes håp at sentrale myndigheter ville ha dette problem for øye tidligst mulig. Også befalsrepresentantene påpekte behovet for utbedring av rekruttenes forlegningsforhold.

Rygge hovedflystasjon

Nemnda besøkte Rygge hovedflystasjon den 10 mai 1989 hvor stasjonens NK, oblt. Laache, mottok nemnda og orienterte om virksomheten og stabsorganisasjonen.

Rygge flystasjon ble etablert av tyskerne under den annen verdenskrig og har i hele etterkrigstiden hatt en sentral plass i vårt lands luftforsvar. Over tid er stasjonen ved ulike tiltak gjort istand til å motta allierte forsterk-

ningsstyrker i tilfelle krig/krise. Ikke minst med henblikk på denne oppgave fremhevet stabssjefen stasjonens ønske om å beholde det eksisterende Våler batteri/NIKEBN inntil tilfredsstillende erstatningsluftvern er anskaffet og intakt.

Om befalssituasjonen fikk nemnda bl a vite at man står foran stor naturlig avgang av befal de nærmeste årene. Allerede nå er en del befalstillinger innen teknisk vedlikehold ubesatt. Vakansene har imidlertid ikke et omfang som forhindrer et tilfredsstillende teknisk vedlikehold av flyparken.

På flyversiden ble det fremhevet som positivt at det nå var satt frem forslag om å utvide pliktjenesten for jagerflyvere fra 8 til 12 år. Dette ville føre til en mer stabil flyversituasjon tallmessig sett, og samtidig medføre øket erfaring i flyverkorpsset.

Rekruttutdannelsen er under omlegging som følge av den nedsatte tid for førstegangstjenesten fra 15 til 12 mndr. Omleggingen innebærer bl a overgang til 4 fra 6 innkallinger i året. En ulempe ved den reduserte tjeneste er at nyttetjenesten blir kortere og mannskapenes erfaringsgrunnlag redusert. Opplæringsbehovet vil bli søkt opprettholdt bl a ved utvidet kvelds- og helgetjeneste ble det opplyst. Mindre enn 70 % av innkallingsstyrken fullfører førstegangstjenesten. Ca 20 % faller fra som følge av medisinske forhold.

Stasjonens bygningsmasse består i hovedsak av betongkonstruksjoner. Det ytre vedlikehold synes å ha krav på større oppmerksomhet.

Nemnda fikk opplyst at det ved stasjonen er knapphet på befalsforlegninger, bl a i forbindelse med den store kursvirksomhet. Som eksempel på omfanget av kursvirksomheten ble det opplyst at man årlig registrerer ca 35 000 gjestedøgn. På grunn av mangel på forlegningskapasitet avvises ca 10 000 kursdøgn. Også forlegningskapasiteten for menige mannskaper er mangelfull. Det samme gjelder lagerplass for intendanturmateriell, ble det opplyst.

Ved omvisningen konstaterte nemnda at mannskapskasernene var av god standard. Dog ble det etterlyst bedre rombelysning. Mannskapsmessa er nyoppusset, lys og trivelig. Noen klager på kosten forekommer, i hovedsak klager over tørt brød.

Under besøket ved 332 skvadron fikk nemnda bl a høre at man ønsket forlenget pliktjenestetid for det tekniske befal, for å sikre personellsituasjonen innen teknisk vedlikehold.

Verkstedlokalene er tidsmessige og synes å sikre et godt arbeidsmiljø.

Ved Opsgr og LVAbn ble nemnda mottatt

av oblt Gulseth som kunne opplyse at virksomheten var normal selv om det også her var noen vakante befalsstillinger.

Nemnda finner ellers å ville fremheve voksenopplæringsvirksomheten ved flystasjonen. Kursplanen forteller om en lang rekke opplæringstilbud, f.eks. eksamen philosophicum, kurs under Norges Handelshøyskole, Rygge sivile luftfartskole, videregående skole og yrkesfaglige kurs av ulike typer.

Besøksprogrammet omfattet ikke noe eget møte mellom nemnda og tillitsvalgte for mannskaper og tilsatte. Nemndas medlemmer fikk imidlertid mulighet for visse samtaler med personalets representanter under en felles lunsj i befalsmessens.

Artilleriregiment nr 1, Fredrikstad

Nemnda ankom AR 1 om ettermiddagen 10 mai hvor regimentssjefen, oberst H. Silseth og frue var vertskap ved en middag i befalsmessens om kvelden.

Det offisielle besøksprogram for 11 mai omfattet en rekke orienteringer om virksomheten, befaring av Tøyhuset, sykestue, infanterikasernen, ingeniørgården, artillerigården og øvre/nedre Mineberget. Dessuten ble det holdt møter med de ansattes tillitsvalgte og hovedverneombud, og med tillitsvalgte for elever og vernepliktige.

I sin redegjørelse for nemnda opplyste oberst Silseth bl a at Fredrikstad har vært garnisonsby siden 1663 og at festningen ble påbegynt i 1693 og antas å ha blitt fullført ca år 1700. Avdelingen har således vært øvingsplass for artilleriet i ca 300 år og disponerer i dag et øvingsområde på ca 4 500 dekar.

I samsvar med sine oppgaver er regimentet organisert under ledelse av regimentssjef og NK/stabssjef. Regimentet består forøvrig av en stabsavdeling, skyteskole, befalsskole og et rekruttbatteri.

Avdelings- og seksjonssjefene orienterte om sine respektive ansvarsområder. Nemnda fikk bl a vite at AR 1 etter funksjonsplanen er oppsatt med 93 befalsstillinger, hvorav 3 stillinger står ubesatt. Utenfor denne ramme inneholder funksjonsplanen 4 grenaderer og 37 sivilansatte.

Befalssituasjonen betegnes som god, men rekruttbatteriet har et stort (80 %) innslag av kontraktsbefal. Innslaget av yrkesbefal påregnes øket i løpet av beordningsrunden i 1989.

Skyteskolens årlige virksomhet utgjør 160 ukeverk hvorav repetisjonsøvelsene legger beslag på 31 ukeverk.

Befalsskolekullet 88/89 teller 23 elever hvorav 1 kvinne. I tillegg har skolen et SK-kull på 30 elever. Skolen har god søkning.

Rekruttbatteriet utdanner for stående og moboppsatte LV-avdelinger i Hæren.

Leirkommandoen har et relativt høyt antall mannskaper som skyldes at avdelingen av DKØ er pålagt å ta imot personell som er gitt overføring av sosialmedisinske og andre særlige grunner.

På materiellsiden ble det påpekt noen mangler. Særlig gjelder dette teknisk materiell som kjøretøyer og sambandsmateriell.

Vedlikeholdstjenesten er under stadig bedring. Ytterligere forbedring er forventet når områdeverkstedet i Rakkestad blir fullt bemannet. Vedlikeholdskurs blir arrangert etter behov.

Til tross for en relativt nyetablert befalsforlegning har avdelingen underdekning når det gjelder forlegningskapasitet for befal, særlig gjelder dette ved kurs forut for repetisjonsøvelser. Kostbar innkvartering på hotell er ofte nødvendig.

Også forlegningskapasiteten på mannskapsiden begrenser muligheten for utvidet mottak av rekrutter. Forlegningsforholdene for mannskapene vil bli vesentlig forbedret etter at Artillerigården er ombygget til kaserne for befalselever, ventelig i 1990/91. Kapasiteten i mannskapenes spisesal gjør at rekrutter og befalselever ikke kan spise samtidig. Ny spisesal for befalselevne er planlagt etablert i Tøyhuset.

AR 1 mangler stor undervisningssal, noe som skaper problemer med hensyn til å arrangere samlet undervisning for større grupper.

Regimentet har bl a på denne bakgrunn foreslått bygging av nytt undervisningsbygg i området Mineberget. Også den fremtidige undervisning på nytt radarutstyr krever et slikt nybygg, ble det understreket.

Ved den bygningsmessige omvisning registrerte nemnda et særlig behov for restaurering/oppussing av avdelingens sykestue. Bl a har sykestuen kun ett toalett til disposisjon for pasienter og betjening.

Under møtet med ansattes tillitsvalgte og hovedverneombud orienterte Ombudsmanen om ombudsmannsordningen og om nemndas befaringer.

Etter redegjørelsen besvarte Ombudsmanen og nemndas medlemmer spørsmål som ble tatt opp av personalets representanter. Også oberst Silseth deltok i møtet og besvarte spørsmål.

Også under møtet med mannskapenes tillitsmenn nyttet Ombudsmanen anledningen til å orientere om ombudsmannsordninger hvoretter tillitsmennene ble gitt anledning til å ta opp saker av interesse. Tillitsmennene fremholdt det gode samarbeidet som er etablert gjennom TMO-organene i forhold til reglementsledelsen.

Tillitsmennene etterlyste bedre muligheter for vask av privat tøy. Dessuten ønsket tillitsmennene et eget tillitsmannsrom/kontor. Blant de øvrige saker som ble berørt merket nemnda seg et forslag om å regelfeste i TMO-

reglene en ordning med ukehavende tillitsmann. En bedring av Forsvarets rutiner for informasjon om stønadsrettigheter før innrykk ble også fremholdt som en viktig sak for soldatene.

Oslo i februar 1990.

Per A. Utsi

Ola D. Gløtvold

Kjell Reinsfelt

Georg Jacobsen

Per Håpnes

Gunvor Schnitler

Liv Stubberud

Vedlegg.

Instruks for Forsvarets ombudsmannsnemnd

(Stortingsvedtak 21 april 1952, jfr Innst. S. nr. 56 for 1952, med endringer ved stortingsvedtak av 9 april 1956, hvorav antall medlemmer i nemnda ble økt fra 5 til 7 (instr. § 2) og endringer ved stortingsvedtak av 12 jun 1989, jfr. Innst. S. nr. 189 (1988-89).

§ 1.

Ombudsmannsnemnda skal bidra til å sikre de almenmenneskelige rettigheter for Forsvarets personell og ved sitt arbeid også søke å medvirke til å effektivisere Forsvaret.

§ 2.

Ombudsmannsnemnda består av 7 medlemmer som velges av Stortinget for 4 år ad gangen. Et av medlemmene velges som formann og benevnes Ombudsmannen for Forsvaret. Ombudsmannen er årslønnet. Lønnen fastsettes av Stortinget. De øvrige medlemmer tilkommer godtgjørelse etter komitéregulativet.

§ 3.

Nemndas oppgave er:

- a) å behandle spørsmål som reises av tillitsmannsutvalg eller personell vedrørende tjenestetidens utnyttelse og mannskapenes forhold under tjenesten, så som mannskapenes økonomiske og sosiale rettigheter, videre spørsmål som angår undervisnings- og velferdsarbeid, kantinevirksomhet, pensjoner, utrustning, bekledning, kosthold og husrom.
- b) Behandle henvendelser fra tjenestemenn i Forsvaret når de ikke ifølge annen bestemmelse skal sendes tjenestevei.

§ 4.

Tillitsmannsutvalget og personell i Forsvaret kan rette henvendelser til Ombudsmannen utenom den regulære tjenestevei, med de innskrenkninger som er nevnt ovenfor, § 3, bokstav b.

§ 5.

De saker som skal behandles, forberedes og forelegges i alminnelighet av Ombudsmannen. Medlemmene kan hver for seg eller i fellesskap legge frem eller kreve lagt frem saker til drøfting.

Nemnda kan av Stortinget, Stortingets forsvarskomite, Forsvarsministeren eller Forsvarssjefen (FO) forelegges saker til uttalelse.

Henvendelser til Ombudsmannen i saker som er nevnt under § 3, bokstav a og b, forelegges nemnda bare i den utstrekning de er av prinsipiell karakter eller har almen interesse. Sakene søker Ombudsmannen løst ved direkte kontakt med de myndigheter som han anser nærmest til å ta seg av dem.

I samband med saker som forelegges ham, har Ombudsmannen rett til å søke opplysninger hvor som helst i Forsvaret, hvor sikkerhetsmessige hensyn ikke forbyr det.

§ 6.

Ved utgangen av hvert år sender ombudsmannsnemnda rapport over sin virksomhet til Stortinget. Gjenpart av rapporten sendes Forsvarsdepartementet.

Nemnda kan også når den finner det ønskelig, sende rapport til Stortinget om enkelte saker i årets løp.

I den utstrekning nemnda finner det påkrevet, forelegger den de resultater som den ved inspeksjon eller ved studium er kommet frem til, for Forsvarsministeren i form av rapport.

§ 7.

Nemnda holder sine møter så ofte det er behov for det.